

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ Π.Μ.Σ. ΣΤΗΝ ΒΙΟΘΕΙΚΗ

**ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

2015

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΠΑΠΑΛΑ ΒΑΛΕΝΤΙΝΗ Α.Μ. 159

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ**Σελίδα**

Περίληψη (Ελληνική Γλώσσα)	5
Περίληψη (Αγγλική Γλώσσα)	6
Ευχαριστίες	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8-10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1.1 Νομοθετική οριοθέτηση του δικαιώματος στην αναπαραγωγή.	11-12
1.2 Δικαική ισότητα .	13
1.3 Αρνητική ελευθερία στην αναπαραγωγή.	14
1.4 Οι μέθοδοι της τεχνητής γονιμοποίησης .	15-16
1.5 Ερωτήματα, προβληματισμοί που προκύπτουν στα πλαίσια χρήσης των πρακτικών της ιατρικής υποβοήθησης.	17-18
1.6 Νομική κατοχύρωση της ιατρικής υποβοήθησης της ανθρώπινης αναπαραγωγής.	19-25
1.7 Η διάσπαση της μητρότητας.	26-28
<u>ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ</u>	29-33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
2.1 Αυτονομία και Αναπαραγωγική ελευθερία .	
Εισαγωγικά	34-36
2.2 Όρια της αναπαραγωγικής ελευθερίας.	37-38

2.3 Το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή.	39-41
2.4 Το αρνητικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή.	42
2.5 Το δικαίωμα στην μη αναπαραγωγή.	43
2.6 Η παρένθετη μητρότητα.	44-46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
Κίνητρα της επιθυμίας μας για την απόκτηση τέκνων.	
3.1 Εισαγωγικά.	47
3.2 Η αξία της ανατροφής .	48
3.3 Ονομα, περιουσία, κληρονομική διαδοχή.	49
3.4 Το καθήκον ως προς τους άλλους.	50
3.5 Τήρηση μίας υπόσχεσης.	51
3.6 Θρησκευτικές υποχρεώσεις.	52
3.7 Το καθήκον μας στην πολιτεία.	53
Γενικές παρατηρήσεις .	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
4.1 Η ηθική θεώρηση του Καντ. Η καντιανή έννοια της εργαλειοποίησης και η σχέση της με την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.	55-68
4.2 Η θεωρία της ταυτότητας.	69-71
4.3 Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή σε βιοηθική εποχή, παραινέσεις για το μέλλον.	72-74
4.4 Θέτοντας την ηθική στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.	75-77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
Περιβάλλον	78

5.1 Υπερβολικός υπερπληθυσμός .	79-80
5.2 Αναπαραγωγικό όριο, περιορισμός.	81-82
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	83-86
Τελικές Παρατηρήσεις	87-89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα δικαιώματα του ανθρώπου στην απόκτηση απογόνων, στην ίδρυση οικογένειας, στην ιδιωτική ζωή, καθώς και στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, έχουν ενισχυθεί στις μέρες μας αποφασιστικά χάρη στην εξέλιξη των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Συνέπεια των νέων μεθόδων είναι η δημιουργία «διαφορετικών» οικογενειακών δομών, οι οποίες επιβάλλεται να τύχουν νομοθετικής ρύθμισης και προστασίας.

Ωστόσο ακόμα και αν αντιμετωπίσουμε τις αναπαραγωγικές μεθόδους, ως κατηγορία παροχής υγείας, είναι αναγκαίο να καθορίσουμε το σκοπό και τα όρια των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων, καθόσον η επιστήμη, δεν δύναται να δώσει το δικαίωμα στους ενδιαφερόμενους υποψήφιους γονείς, να χρησιμοποιήσουν το αναπαραγωγικό υλικό (γαμέτες, ωάριο, μήτρα) **ως εμπορεύσιμο υλικό.**

Επιπλέον και ο στόχος της τεκνοποίησης, πρέπει να αντιμετωπιστεί με την δέουσα ηθική αλλά και πρακτική σοβαρότητα, καθόσον υπάρχει η απειλή των πεπερασμένων πόρων του συστήματος υγείας, των μέσων ανατροφής αλλά και περιβαλλοντικές συνέπειες λόγω του υπερπληθυσμού.

Εν κατακλείδι, και με εφαρμογή την ηθικής θεώρησης του KANT, η τεκνοποίηση με την χρήση των τεχνητών μεθόδων αναπαραγωγής, **επιβάλλεται**, να στηρίζεται στην ελεύθερη βούληση των προσώπων, αλλά με αποφυγή **καταστάσεων εργαλειοποίησης**, γιατί το θεμελιώδες δικαίωμα της γονεϊκότητας και αναπαραγωγής δεν είναι απεριορίστο, ούτε είναι ηθικό και θεμιτό να επιδιώκεται με κάθε μέσο, αλλά πάντα σε συνδυασμό με τα σωστά κίνητρα.

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι ως ποιο σημείο και με τι μέσο έχει δικαίωμα (ηθικό , νομικό) ο κάθε άνθρωπος να αποκτήσει απογόνους., Οι απαντήσεις που θα δοθούν εξηγούν τα κίνητρα και τα όρια της γονεϊκότητας.

ABSTRACT

Human rights in obtaining offsprings in the family setting, privacy, and the free development of personality, has decisively been reinforced nowadays thanks to the development of methods of assisted reproduction. A consequence of the new methods is to create 'different' family structures, which are obligated to receive legal regulation and protection. However even if we face the breeding methods as a health care provision, it is necessary to define the purpose and boundaries of reproductive rights, since science is not authorized to give the right to interested prospective parents to use reproductive material (gametes, egg, womb) as a marketable material.

Furthermore the aim of parenthood should be treated with the appropriate moral and practical seriousness, as there is the threat of the finite resources of the health system, the media upbringing and environmental consequences of-overpopulation.

In conclusion, upon applying the moral vision of Kant, having children using artificial reproduction methods must be based on the free will of individuals while avoiding instrumentalization, because the fundamental right of parenting and reproduction is not unlimited nor is it moral and legitimate to seek in any way, in fact it should always be pursuit in combination with the right-incentives.

So the question that arises is to what extent and by what means does every person have the right (moral, legal) to acquire offsprings. The answers given explain the motivations and limitations of parenting.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με το πέρας της παρούσης διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω ΕΓΚΑΡΔΙΑ και αληθινά, την ευκαιρία που μου δόθηκε να παρακολουθήσω στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, το διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα στην ΒΙΟΗΘΙΚΗ. Ονομαστικά θέλω θερμά να ευχαριστήσω όλους του καθηγητές που τα σεμινάρια τους, συνέβαλαν στην ολοκλήρωση του προγράμματος, κ. Τσινόρεμα, κ. Παπαδάκη, κ. Μαραγκό, κ. Κουκουζέλη, κ. Βιδάλη, κ. Μάλλιο, κ. Κοτρόγιαννο, κ. Πετούση, κ. Γαλανάκη, Κ. Πυρίντζο, Κ. Αθανασάκη, κ. Λούη, κ. Σπανάκη, κ. Σαμώνη, κ. Φιλαλήθη, κ. Τρομπούκη.

Αισθάνομαι βαθιά ευγνωμοσύνη για το έργο ΣΑΣ...

Καλή συνέχεια στην απαιτητική και επίπονη ακαδημαϊκή καριέρα όλων σας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα δικαιώματα του ανθρώπου στην απόκτηση απογόνων, στην ίδρυση οικογένειας και στην ιδιωτική ζωή, έχουν στις μέρες μας ενισχυθεί αποφασιστικά χάρη στην εξέλιξη των μεθόδων της υποβοηθούμενης (ή τεχνητής) αναπαραγωγής. Η πιο εμφανής όψη της διεύρυνσης της βιολογικής αυτονομίας (δηλαδή της ελεύθερης και συνειδητής επιλογής κάθε επέμβασης στο σώμα του), χάρη στην σύγχρονη τεχνολογία, αφορά αναμφίβολα την αναπαραγωγή. Ο εικοστός αιώνας επιφύλαξε για τον άνθρωπο μία σημαντική κατάκτηση στο χώρο της επιστήμης και τεχνολογίας, αφού πλέον κατέστη εφικτή η ανθρώπινη επέμβαση στην διαδικασία της αναπαραγωγής του είδους του.

Έως τότε η αναπαραγωγή στον άνθρωπο, αποτελούσε ένα ζήτημα της «φύσης», έξω από την επικράτεια της βούλησης ή συνειδητής επιλογής. Η απόκτηση των παιδιών, άρρηκτα δεμένη με την σεξουαλικότητα, ήταν στην πραγματικότητα το φυσικό επακόλουθο μιας συμβίωσης προσώπων διαφορετικού φύλου. Ανεξάρτητα από εθνικές, θρησκευτικές ή γενικότερα πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι κοινωνικές αντιλήψεις επικύρωναν και καθαγιάζαν αυτήν την πραγματικότητα, αφενός εξαίροντας τον γάμο ως θεσμό και αφετέρου ορίζοντας ως σκοπό του, όχι απλώς την συμβίωση μεταξύ των συζύγων αλλά κυρίως την αναπαραγωγή και την δημιουργία οικογένειας. (Βιδάλης, 2007).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η ελευθερία της αναπαραγωγής συνειδητοποιείται πλήρως, αφού τότε εκδηλώνεται για πρώτη φορά η θετική της διάσταση. Με την τεχνολογική δυνατότητα της εξωσωματικής γονιμοποίησης και της μεταφοράς του εμβρύου στην γυναικεία μήτρα, για την ομαλή εξακολούθηση της ανάπτυξης του, πρόβαλε εδώ ολοκληρωμένη αυτή η διάσταση της βιολογικής αυτονομίας. Ήταν πλέον δυνατόν να αποκτήσει κανείς παιδιά, έστω και αν η «φύση» του, τον εμπόδιζε να το κάνει μέσω της σεξουαλικής πράξης- λόγω παθολογικής κατασκευής των αναπαραγωγικών οργάνων ή λόγω προβλημάτων υπογονιμότητας – ή ακόμη και όταν

παραδοσιακές μέθοδοι τεχνικής βοήθειας (όπως η τεχνητή σπερματέγχυση) δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

Ωστόσο η σύνδεση της αναπαραγωγής με την αυτονομία του ανθρώπου, όσο και αν εντυπωσιάζει, δημιουργεί εξίσου πολλά ερωτηματικά ηθικής και νομικής υφής. Κάτι τέτοιο είναι εύλογο, αν αναλογισθούμε την καινοτομία για τις προσωπικές και κοινωνικές μας σχέσεις. Το δικαίωμα αναπαραγωγής, επειδή από την φύση του τείνει στην δημιουργία οικογένειας (στην ουσία, είναι δικαίωμα στην δημιουργία οικογένειας), συνδέεται άρρηκτα με την συνταγματική προστασία αυτής και τους συναφείς θεσμούς του γάμου, της παιδικής ηλικίας και της μητρότητας και επομένως περιορίζεται στον βαθμό που προσβάλλει τους θεσμούς αυτούς (Καράση, 2005). Κατά το παρελθόν αυτό που η κοινωνική ανθρωπολογία αποκαλούσε «δεσμούς συγγένειας εξ' αίματος» συσχετιζόταν άμεσα με την βιολογία της αναπαραγωγής. Σε περίπτωση αμφιβολίας σχετικά με την πατρότητα μπορούσαμε να προστρέξουμε στην βιολογία. Η μητέρα θεωρούνταν σίγουρη, και πατέρας ήταν εκείνος ο οποίος αναγνώριζε το παιδί, αυτό το καθεστώς προϋπόθετε ότι η βιολογική σχέση ρύθμιζε την κοινωνική σχέση της συγγένειας και επομένως αντανάκλούσε αυτομάτως και μία σειρά δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δηλαδή και μία σχέση νομική. Οι σύγχρονες τεχνικές έχουν μεταβάλει αυτήν την κατάσταση, η μητρότητα και η πατρότητα «αποκολλώνται» και πρέπει στην συνέχεια να συγκολληθούν. (Palomera, 2006). Τα συστήματα των αξιών που αφορούσαν την κοινωνική δομή της οικογένειας δοκιμάστηκαν αγνοώντας την πιθανότητα αυτού του γεγονότος, όπως συμβαίνει άλλωστε με κάθε καινοτομία της τεχνολογίας, ιδίως σε βιολογικές εφαρμογές που αφορούν τον άνθρωπο. Η οικογένεια προσβάλλεται, αφού διασαλεύεται η οικογενειακή συνοχή. Η διείσδυση τρίτου στην διαδικασία της φυσικής τεκνοποίησης προκαλεί υποβιβασμό της έννοιας της μητρότητας και της πατρότητας, διότι μπορεί να οδηγήσει σε εξασθένηση ή και αμφισβήτηση της σχέσεως γονέα και παιδιού ή σε μη ισοδύναμη σχέση των δύο γονέων με το παιδί (αφού ο ένας από αυτούς θα είναι ο φυσικός γονέας και ο άλλος θα επέχει θέση πατριού ή μητριάς) ή στην παρεμβολή της φέρουσας μητέρας

στην σχέση των γενετικών γονέων, στην δημιουργία αδελφών αγνώστων μεταξύ τους, στον κίνδυνο αγνώστων αιμομικτικών σχέσεων κλπ. (Καράση 2005). Πρέπει λοιπόν να δούμε σε ποιο βαθμό οι αξίες αυτές , ειδικά όπως αποτυπώνονται στο δίκαιο αντέχουν τη «διευρυμένη» ελευθερία στην αναπαραγωγή, μετά την εδραίωση των τεχνολογικών εξελίξεων. Τα «βιολογικά» επιτεύγματα στην αναπαραγωγή θα πρέπει να επιλυθούν με την συνδρομή του Δικαίου σε συνδυασμό με την ηθική. Οι πρόσφατοι νόμοι και ο γενικότερος προβληματισμός σχετικά με την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, και την παρένθετη μητρότητα, δείχνουν την ανάγκη της δικαιοκτικής ρύθμισης τους . Έχουμε εισέλθει σε ένα σενάριο, στο οποίο ο νόμος του Κράτους δύναται να παράγει ιδιαιτερότητες και το δίκαιο δείχνει να αποδέχεται τις επιθυμίες των υποκειμένων του και να δημιουργεί θέση για τα επινοήματα τους (Palomera, 2006).

I. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Νομοθετική οριοθέτηση του δικαιώματος στην αναπαραγωγή

Η ελληνική Συνταγματική θεωρία δεν έχει ασχοληθεί με την θεμελίωση ενός ειδικού δικαιώματος αναπαραγωγής. Η απόφαση για την απόκτηση παιδιών ανήκει στον κατεξοχήν χώρο έκφρασης της προσωπικότητας. Στο Σύνταγμα προστατεύονται αφενός με ειδικά ορισμένες εκφάνσεις της προσωπικότητας και αφετέρου κατοχυρώνεται ένα γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα στο άρθρο 5 του Συντάγματος. Η κατά το άρθρο 5 παρ. 1 κατοχύρωση της ελεύθερης αναπτύξεως της προσωπικότητας, σε συνδυασμό με την προστασία της αξίας και αξιοπρέπειας του ανθρώπου¹, προστατεύουν πλευρές της προσωπικότητας που δεν αναφέρονται στις επόμενες ειδικότερες εγγυήσεις των ατομικών δικαιωμάτων (γ ε ν ι κ ό δ ι κ α ί ω μ α π ρ ο σ ω π ι κ ο τ η τ α ς) (Δ α γ τ ό γ λ ο υ 1991). Θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε αν το δικαίωμα αναπαραγωγής εμπίπτει στο προστατευτικό περιεχόμενο κάποιου ειδικού ατομικού δικαιώματος. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι το δικαίωμα αναπαραγωγής υπάγεται στο άρθρο 21 του Συντάγματος παρ. 1, που χαρακτηρίζει την οικογένεια ως «θεμέλιο της συντηρήσεως και προαγωγής του έθνους» και την θέτει υπό την «προστασία» του κράτους και τις πολύτεκνες οικογένειες υπό την ειδική φροντίδα του κράτους . Επίσης το άρθρο 9 παρ. 1 ορίζει ότι η οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη.

Όμως το δικαίωμα του άρθρου 21 δεν είναι ένα ατομικό δικαίωμα, όπως και το δικαίωμα απόκτησης απογόνων στο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος. Όσον αφορά τη δυνατότητα συναγωγής του δικαιώματος αυτού από το άρθρο 9 παρ. 1 του Συντάγματος, παρατηρούμε ότι η προστασία της οικογένειας που παρέχεται με το άρθρο αυτό αναφέρεται στην προστασία το ατόμου ως μέλους της οικογένειας και την προστασία των οικογενειακών σχέσεων γενικότερα. Η διακήρυξη του απαραβίαστου της οικογενειακής ζωής επιτάσσει την αποχή του Κράτους από ενέργειες που πιθανόν θα έθιγαν την ήδη δημιουργημένη οικογένεια και δεν αναφέρεται στην δημιουργία της. Επομένως το άρθρο αυτό αναφέρεται στις σχέσεις

μεταξύ των μελών της οικογένειας αλλά δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα απόκτησης τέκνων.

Καταλήγουμε επομένως στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα αναπαραγωγής ως ειδική μορφή ιδρύσεως οικογένειας (διότι οικογένεια μπορεί να δημιουργείται και με υιοθετημένα παιδιά ή να περιλαμβάνει και μόνο το ζεύγος) συνάγεται αποκλειστικά από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και από το οποίο προκύπτει η ελευθερία συνάψεως γάμου και ιδρύσεως οικογένειας.

Βέβαια η εν λόγω συνταγματική προστασία δεν είναι απόλυτη, αλλά σχετική αφού το Σύνταγμα ορίζει ότι « ο καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του , εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη». (Κουνουγέρη –Μανωλεδάκη) Ο περιορισμός αυτός κυρίως ως προς το συμφέρον του τέκνου θα αναλυθεί κατωτέρω στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

1.2 Δικαιϊκή ισότητα

Καθόσον η αναπαραγωγή αποτελεί κεντρική συνισταμένη της κοινωνικής οργάνωσης και της προσωπικής συγκρότησης, η ρύθμιση της με βάση την αρχή της ισότητας (πρωτεύουσα συνταγματική αρχή) είναι απαραίτητη συνθήκη του δικαίου μας συστήματος. Στην υποβοηθούμενη δε αναπαραγωγή η δικαϊκή ρύθμιση θα πρέπει να εξασφαλίζει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, παιδιών φυσικής και υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, οικογενειών που προκύπτουν από φυσική αναπαραγωγή και οικογενειών που προκύπτουν από υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

Ερωτάται αν προβλήματα ίσης μεταχειρίσεως μπορούν να προκύψουν σε σχέση με την υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή. Πρόκειται για μία διαδικασία στην οποία εμπλέκεται όχι μόνον το υποβοηθούμενο ζεύγος ή η μοναχική γυναίκα, αλλά και τρίτοι, δηλ. οι δότες των γαμετών και η κυοφόρος στην παρένθετη μητρότητα και ο σύζυγος της. Επομένως το πρόβλημα τίθεται κυρίως σε σχέση με την τυχόν **διακριτική μεταχείριση** όλων των εμπλεκόμενων στην τεχνητή γονιμοποίηση προσώπων, περιλαμβανομένων των ανηλίκων.

Αξίζει επίσης να παρατηρηθεί ότι υπάρχει κάποια υποβάθμιση της πατρότητας επειδή και η κυοφόρος και η κοινωνικοσυναισθηματική μητέρα μπορούν να προσβάλουν τη μητρότητα, αν και είχαν συναινέσει σε αυτήν, ενώ οι σύζυγοι τους δεν μπορούν. Ας λάβουμε υπόψη ότι το τέκνο αυτό μπορεί να φθάσει στο «συνδυασμό» των πέντε «γονέων» (δότρια ωαρίου, κοινωνικοσυναισθηματική, κυοφόρος μητέρα, δότης σπέρματος, κοινωνικοσυναισθηματικός πατέρας) και δεν είναι ορθό να γίνεται αντικείμενο ισάριθμων προσβολών .(Παντελίδου , 2008).

Δηλαδή εφόσον θεωρήσουμε πλέον ως δεδομένο την προσφυγή στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, είναι απαραίτητο, κοινωνικά και ηθικά, να εξασφαλίσουμε **ισότητα** στις δημιουργούμενες βουλευτικές οικογένειες έναντι των γενετικών.

1.3 Η αρνητική ελευθερία της αναπαραγωγής

Για πολλά χρόνια η σημασία της βιολογικής αυτονομίας του προσώπου σε σχέση με την τεκνοποιία αφορούσε αποκλειστικά τη θέληση κάποιου να «μην αποκτήσει παιδί». Οι δυνατότητες της πρόληψης, αφενός και της τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης, αφετέρου εκφράζουν αυτή την αρνητική όψη της αναπαραγωγής.

Το πρώτο ερώτημα που έχουμε εδώ να αντιμετωπίσουμε, αφορά το που βασίζεται αυτή η αρνητική δυνατότητα. Και πάλι θα πρέπει να θέσουμε στο επίκεντρο τον σεβασμό της ανθρώπινης αξίας.

Αν δεν αναγνωρίσουμε τη δυνατότητα κάποιου να ελέγχει με την ελεύθερη βούληση του τη βιολογική ικανότητα να αναπαράγεται, αν δηλαδή θεωρήσουμε την απόκτηση παιδιών μία «υποχρέωση» που εξαιρείται από την αυτοδιάθεσή μας και επιβάλλεται «έξωθεν» στη ζωή μας, τότε λογικά υποτάσσουμε τον εαυτό μας στη σκοπιμότητα της τεκνοποιίας, μετατρέποντας τον όμως, έτσι σε «μέσον», ένα απλό εργαλείο για την διαιώνιση του είδους.

Στο πλαίσιο του Συντάγματος, ο έλεγχος της αναπαραγωγής- άρα και η αρνητική της όψη- κατοχυρώνεται με την διάταξη που προβλέπει το γενικό δικαίωμα στην ιδιωτική ζωήⁱⁱ. Το εν λόγω δικαίωμα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και τον «έλεγχο του σώματος» από το ίδιο το πρόσωπο. Ειδικά για την γυναίκα, αυτό σημαίνει ιδίως την ελευθερία της να δέχεται ή όχι την ανάπτυξη ενός άλλου σώματος (εκείνου του εμβρύου) με την αντίστοιχη προσαρμογή των βιολογικών της λειτουργιών. Το ίδιο δικαίωμα αναγνωρίζεται και στην ΕΣΔΑ, εκεί όμως προβλέπεται ρητά το ενδεχόμενο επιβολής ορισμένων περιορισμών του ⁱⁱⁱ. Οι περιορισμοί αυτοί στην ιδιωτική ζωή εξυπηρετούν διάφορες εκφάνσεις του δημοσίου συμφέροντος, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν η προστασία της υγείας, της ηθικής, καθώς και των δικαιωμάτων άλλων προσώπων. (Βιδάλης, 2007)

1.4 Οι μέθοδοι της τεχνητής γονιμοποίησης

Η συναρπαστική πρόοδος της βιολογίας, ειδικότερα δε της γενετικής και της βιοτεχνολογίας, εφοδίασε την ιατρική επιστήμη με αξιοθαύμαστες μεθόδους που καθιστούν δυνατή την παρέμβαση του ανθρώπου στο θαύμα της ζωής.

Τεχνητή γονιμοποίηση υπάρχει σε κάθε περίπτωση κατά την οποία επιχειρείται και επιτυγχάνεται η σύλληψη και κυοφορία παιδιού με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, εκτός από την σεξουαλική πράξη. Με την τεχνητή γονιμοποίηση αποδесμεύεται η σεξουαλική πράξη από την αναπαραγωγική διαδικασία . Το ποιες είναι οι ιατρικές μέθοδοι, που αποσκοπούν στην υποβοήθηση της ανθρώπινης αναπαραγωγής, δεν είναι αντικείμενο της παρούσας μελέτης , όμως η σύντομη παρουσίαση τους θα βοηθήσει σημαντικά στην ανάγνωση και κατανόηση των νέων ρυθμίσεων και των βιοηθικών θεμάτων που δημιουργούνται από την εφαρμογή τους. Οι ιατρικές μέθοδοι που εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση τόσο της ανδρικής, όσο και της γυναικείας αδυναμίας απόκτησης τέκνων είναι :

i) **Η ενδοσωματική σπερματέγχυση** (in vivo), δηλαδή γονιμοποίηση του ωαρίου με την τεχνητή εισαγωγή σπέρματος στο γυναικείο κόλπο. Τα σπέρμα (νωπό ή κρυοσυντηρημένο) μπορεί να προέρχεται είτε από τον σύζυγο ή σύντροφο της γυναίκας, οπότε γίνεται λόγος για ομόλογη τεχνητή σπερματέγχυση, είτε από τρίτο δότη (ετερόλογη τεχνητή σπερματέγχυση)

ii) **Εξωσωματική γονιμοποίηση** (in vitro), δηλαδή γονιμοποίηση ωαρίων (της γυναίκας που επιθυμεί την απόκτηση τέκνου ή και τρίτης δότριας που προσφέρει τα ωάρια) έξω από το γυναικείο σώμα, σε δοκιμαστικό σωλήνα, και μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στο σώμα της γυναίκας που θα κυοφορήσει. Η εξωσωματική γονιμοποίηση μπορεί να συνδυασθεί με την μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου, όχι στη γυναίκα από την οποία προέρχεται το ωάριο και που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί, αλλά σε άλλη γυναίκα που προσφέρεται να κυοφορήσει και να γεννήσει το παιδί για λογαριασμό της (παρένθετη μητρότητα). Η δυνατότητα , εξάλλου

κρυοσυντήρησης τόσο το σπέρματος, όσο και του γονιμοποιημένου ωαρίου, καθιστά δυνατή τόσο τη μεταθανάτια γονιμοποίηση, όσο και την μεταθανάτια μεταφορά γονιμοποιημένου ωαρίου στο σώμα της συζύγου ή συντρόφου του άντρα που πέθανε (τεχνητή γονιμοποίηση post mortem).

iii) **Μεταφορά γαμετών στις σάλπιγγες** (G.I.F.T. =Gamete intrafallopian transfert) , δηλαδή λήψη σπέρματος από το σύζυγο ή σύντροφο και ωαρίων από τη σύζυγο ή σύντροφο και τοποθέτηση με άμεση λαπαροσκόπηση στις δύο σάλπιγγες.

1.5 Ερωτήματα – προβληματισμοί που προκύπτουν στα πλαίσια χρήσης των πρακτικών της ιατρικής υποβοήθησης.

Μετά το 1978, χρόνος γέννησης της Λουίζ Μπράουν, του πρώτου παιδιού, που γεννήθηκε με εξωσωματική γονιμοποίηση, εμφανίσθηκε έντονη θεωρητική συζήτηση αναφορικά με τα ηθικής, θρησκευτικής και κοινωνικό – οικονομικής φύσεως ζητήματα γύρω από την χρήση της ιατρικής υποβοήθησης. Μερικά από αυτά είναι :

- Μετασχηματισμός του θεσμού της οικογένειας με την εμφάνιση εναλλακτικών οικογενειακών σχημάτων (διάκριση ανάμεσα στον βιολογικό, κοινωνικό και γενετικό γονέα): Επανασηματοδότηση της γονεϊκής ιδιότητας (οι έννοιες της μητρότητας και της πατρότητας),
- Πώς διαμορφώνονται οι σχέσεις συγγένειας του παιδιού που θα γεννηθεί π.χ. περίπτωση δότη γενετικού υλικού. Θα πρέπει ο νομοθέτης να αναγνωρίσει τη συγγένεια μεταξύ του παιδιού και του δότη αναπαραγωγικών κυττάρων (δηλ. του γενετικού γονέα) ή τα στοιχεία του δότη να παραμείνουν απόρρητα;
- Θα πρέπει να ισχύουν όροι και προϋποθέσεις στην χρήση μεθόδων ΙΥΑ;
- Κίνδυνος μετασχηματισμού της αναπαραγωγικής διαδικασίας σε εμπορική συναλλαγή; Α) απαγόρευση οικονομικού ανταλλάγματος στα πλαίσια χρήσης κάποιας μεθόδου, β) ποιοί θα έχουν πρόσβαση σε αυτούς του είδους τις υπηρεσίες;
- Γενικές αρχές που θα διέπουν στην χρήση ΙΥΑ: Χρήση με σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στην προσωρινή ελευθερία και αυτονομία όλων των συμμετεχόντων, στην αξία της ιδιωτικής σφαίρας και της οικογενειακής ζωής, στο συμφέρον του παιδιού που θα γεννηθεί και στην υγεία της γυναίκας. (Σαλάππα,2008)

Επίσης υπάρχουν συνέπειες που αφορούν το τέκνο άμεσα και συγκεκριμένα:

- α / Σε ποιους θα ανήκει το παιδί, όταν θεωρητικά γεννηθεί από πέντε γονείς, τρεις μητέρες (την στείρα που έχει την επιθυμία, αυτήν που πρόσφερε το ωάριο και αυτήν που δάνεισε την μήτρα, δηλ. την κοινωνική, την βιολογική και την σωματική μητέρα) και δύο πατέρες (τον στείρο αρχικό πατέρα και αυτόν από τον οποίο προέρχεται το σπέρμα, δηλ. τον κοινωνικό και τον βιολογικό πατέρα;).β/ τι γίνεται όταν η κυοφόρος μητέρα αρνείται να παραδώσει το παιδί ; γ/ Τι θα συμβεί, όταν το παιδί γεννηθεί με κάποια γεννητική ανωμαλία, παρά την ιατρική παρακολούθηση; Σε ποιόν θα ανήκει πλέον το παιδί αφού θα έχει μεταβληθεί από επιθυμητό παιδί σε ανεπιθύμητο; δ/ Τι θα συμβεί σε περίπτωση γεννήσεως διδύμων; ε/ Εάν κατά το διάστημα της κυοφορίας, χωρίσει το άτεκνο ζεύγος ποια θα είναι η τύχη του παιδιού;

Ολες αυτές οι δυσκολίες, σαφώς ανέδειξαν την επιτακτική ανάγκη της νομοθετικής ρύθμισης.

1.6 Νομική κατοχύρωση της ιατρικής υποβοήθησης της ανθρώπινης αναπαραγωγής

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις όπου το τεχνικά εφικτό των πιο πάνω παραλλαγών δεν αμφισβητείται, δημιουργείται το ερώτημα εάν αυτές οι ιατρικές δυνατότητες είναι κοινωνικά και ηθικά ανεκτές ή θα πρέπει να υπάγονται σε έννομη προστασία. Δηλαδή το δίκαιο θα πρέπει να αποτελέσει όργανο ελέγχου των νέων τεχνολογιών προκειμένου να μην ανατραπούν κατά τρόπο απαράδεκτο οι καθιερωμένες κοινωνικοηθικές και νομικές αξίες ; **Επίσης τίθεται και το ερώτημα** η μελέτη της χρήσης υποβοηθούμενης αναπαραγωγής όσον αφορά το μέσο που χρησιμοποιείται.. δηλαδή το γενετικό υλικό , ανδρών – γυναικών και οι τυχόν συνέπειες στον ανήλικο ερώτημα που θα εξεταστεί και από ηθικής, φιλοσοφικής απόψεως) .Το δικαίωμα είναι απεριόριστο ή περιορίζεται από την έννομη τάξη (και ηθικούς κανόνες) μας, σε κάποιες περιπτώσεις και σε ποιες, εφόσον η γενίκευση της εφαρμογής των διαφόρων μεθόδων τεχνητής αναπαραγωγής του ανθρώπου δημιούργησε μια πραγματικότητα, την οποία το προϊσχύον αστικό και συνταγματικό δίκαιο ήταν απροετοίμαστο να αντιμετωπίσει. Στο σημείο αυτό ίσως αναρωτηθούμε εάν το Σύνταγμα θέλει και επιτρέπει την ευχέρεια επιλογής μεταξύ περισσότερων τρόπων ίδρυσης οικογένειας ή αρκείται στην εξασφάλιση για τον καθένα έστω μίας μόνο τέτοιας δυνατότητας. Η πολυπλοκότητα των νομικών προβλημάτων που συνεπάγεται η εκτεταμένη χρήση των μεθόδων της βιοτεχνολογίας οφείλεται κυρίως στη δυνατότητα χρήσης ξένου γεννητικού υλικού, στην παρεμβολή ενός τρίτου προσώπου, το οποίο παρέχει το γενετικό του υλικό ή και υποκαθιστά τη μητέρα στο ρόλο της κυοφορίας, οδηγώντας έτσι σε διάσταση γενετικών και νομικών γονέων. Το σημαντικότερο, λοιπόν, από τα ζητήματα που θέτει η προσφυγή στις γενετικές τεχνολογίες αφορά ασφαλώς την αναγνώριση μορφών συγγένειας, που δεν βασίζονται υποχρεωτικά στη «βιολογική καταγωγή» ή τη «γενετική αλήθεια», αλλά στη βούληση ενός ατόμου, άνδρα ή γυναίκας, να θεωρήσει παιδί του ένα παιδί, το οποίο «κατάγεται» από έναν/μία ανώνυμο/ανώνυμη, για παράδειγμα, δότη ή δότη σπέρματος ή δότρια ωαρίου ή που κυοφορήθηκε

από μία ξένη προς το ζευγάρι γυναίκα. Από την άποψη αυτή, οδηγούμαστε υποχρεωτικά σε έναν επαναπροσδιορισμό της οικογένειας, η οποία αποσυνδέεται από τα δεσμά της «κλασικής» συγγένειας για να περιλάβει και δεσμούς «κοινωνικοσυναισθηματικούς» σε ισοτιμία με τους στενά «βιολογικούς» .

Η τεχνητή αναπαραγωγή άνοιξε στο πεδίο του Συντάγματος ακριβώς αυτή την προβληματική : *μπορεί κάποιος, ενώ έχει τη δυνατότητα ίδρυσης οικογένειας μέσω υιοθεσίας ή αναδοχής, να διεκδικεί την απόλαυση αυτού του θεμελιώδους δικαιώματος και με άλλους τρόπους*, Η μήπως αρκεί ένας έστω τρόπος δημιουργίας της σχέσης γονέα/παιδιού, για να θεωρηθεί ότι το δικαίωμα ικανοποιείται:

Με τις μεθόδους της τεχνητής αναπαραγωγής, αυτό ακριβώς το ενδεχόμενα εξακολουθούν να στερούνται ορισμένοι ένα θεμελιώδες δικαίωμα, επειδή οι υπάρχοντες εναλλακτικοί/ «κοινωνικοί» τρόποι ίδρυσης οικογένειας εξαρτώνται μοιραία από τον έλεγχο του κράτους , αντιμετωπίστηκε νομοθετικά. Ο κοινός νομοθέτης ρύθμισε την άσκηση του δικαιώματος, προβλέποντας περιορισμούς με κριτήριο ιδίως τα κοινωνικά ήθη που επικρατούν σε μία δεδομένη στιγμή, ωστόσο σε καμία περίπτωση τα κοινωνικά ήθη δεν μπορούν να επιτρέψουν «παραίτηση από την ενάσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος» της ιδρύσεως οικογένειας.

Τα ζητήματα αυτά ρυθμίζονται πλέον νομοθετικά με το **v. 3089/2002** για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή».

Σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής προσπάθησαν κατά καιρούς να αντιμετωπίσουν το θέμα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής νομοθετικά. Και στην Ελλάδα πρόσφατα θεσπίστηκε ένα νέο κεφάλαιο στο τέταρτο βιβλίο του Αστικού Κώδικα (οικογενειακό δίκαιο), στο οποίο ρυθμίζεται νομοθετικά η ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

Με τον νέο νόμο:

- Επιτρέπεται **η ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή** που χαρακτηρίζεται και τεχνητή γονιμοποίηση όταν η γυναίκα βρίσκεται στην ηλικία της φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής αλλά το ζευγάρι δεν μπορεί να αποκτήσει απογόνους με φυσικό τρόπο ή προκειμένου να αποφευχθεί η μετάδοση σοβαρής ασθένειας για το παιδί. Σε αυτήν την τελευταία περίπτωση της αποφυγής μετάδοσης ασθενειών δικαιολογείται η ετερόλογη γονιμοποίηση, η αποδοχή της οποίας αποσυνδέει την αναπαραγωγή και την δημιουργία οικογένειας από την προϋπόθεση της συμβίωσης αυτών που τεκνοποιούν. (Βιδάλης)
- Επιτρέπεται η **μεταθανάτια γονιμοποίηση**, με ορισμένες προϋποθέσεις και ύστερα από δικαστική άδεια, δηλαδή επιτρέπεται η τεχνητή γονιμοποίηση με σπέρμα του αποθανόντος συζύγου ή του άνδρα με τον οποίο ζούσε η γυναίκα. Στην περίπτωση αυτή η τεχνητή γονιμοποίηση γίνεται στο διάστημα των έξι μηνών από τον θάνατο του συζύγου ή του άνδρα, και πριν την συμπλήρωση διετίας από τον θάνατο του. Η επίκληση δικαιωμάτων τρίτων ιδίως κληρονομικών που θίγονται από την απρόσμενη γέννηση ενός παιδιού, δεν αποτελεί για τον νομοθέτη λόγο επαρκή για να αναιρεθεί η άσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος, όπως άλλωστε δεν εμποδίζεται και η φυσική αναπαραγωγή λόγω κληρονομικών δικαιωμάτων. «Εξάλλου η προβολή του σεβασμού κάποιας προσωπικότητας του νεκρού – ακόμη και αν δεν υπήρχε η ρητή διάταξη του νόμου, σύμφωνα με την οποία ο τελευταίος πρέπει να έχει συναινέσει με επίσημο τρόπο στην μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση θα ήταν άτυπη, διότι προϋποθέτει κάτι που υπερβαίνει τις αρχές της έννομης τάξης, δηλαδή την αναγνώριση «ικανότητας δικαίου» ή «δικαιωμάτων» και μετά από το τέλος του φυσικού προσώπου. ^{iv} (Βιδάλης)
- Επιτρέπεται η **«παρένθετη μητρότητα»**, δηλαδή η κυοφορία γονιμοποιημένων ωαρίων από άλλη γυναίκα, με συναίνεση όλων των εμπλεκόμενων προσώπων, ακόμη και του άνδρα της κυοφόρου γυναικός χωρίς αντάλλαγμα και ύστερα από δικαστική άδεια. Ωστόσο ο νομοθέτης περιόρισε με δύο τρόπους την προσφυγή στην μέθοδο αυτή. Αφενός δεν θεσμοθέτησε τη δυνατότητα να προσφύγει κάποιος στη μέθοδο αυτή για λόγους άσχετους με τη φυσική αδυναμία κυοφορίας λόγω χάρη επειδή μία

γυναίκα δεν επιθυμεί να κυοφορήσει, θέλει όμως να αποκτήσει παιδί. Ας σημειωθεί ότι ενδεχομένως από συνταγματική άποψη θα ήταν ανεκτή μία τέτοια διευρυμένη ελευθερία, αφού η οικογένεια αποτελεί ζήτημα προσωπικού αυτοκαθορισμού. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο νομοθέτης, προχώρησε στην ρύθμιση της «φέρουσας μητέρας» εκτιμώντας τις πιθανότητες της κοινωνικής αποδοχής της μεθόδου, σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή. (Βιδάλης, 2006)

Παρά το γεγονός ότι τα πρώτα καταγεγραμμένα δείγματα δανεισμού μήτρας εμφανίζονται ήδη χιλιάδες χρόνια πριν εκκινώντας από βιβλικές αναφορές^ν, η παρένθετη μητρότητα εξακολουθεί να προβληματίζει λόγω της ανάμειξης περισσότερων από τα συνήθη μέρη στη φυσιολογική διαδικασία της ανθρώπινης αναπαραγωγής κυρίως γιατί εμφανίζεται υπό πολλές διαφορετικές εκφάνσεις, ως παραδοσιακή ή περιοριζόμενη στην κύηση, ως αλτροουιστική ή εμπορική. Το δε αλτροουιστικό ή κερδοσκοπικό κίνητρο μίας τέτοιας συμφωνίας αποτελεί τον κύριο παράγοντα διαφοροποίησης στη νομοθετική κατοχύρωση αλλά και στη βιοηθική συλλογιστική μεταξύ των εννόμων τάξεων που επιτρέπουν ή απαγορεύουν την παρένθετη μητρότητα.

Το κοινωνιολογικό επιχείρημα του κατακερματισμού του ανθρώπινου σώματος δεν δύναται εύκολα να καταρριφθεί, καθώς η εστίαση στο μέρος έναντι του όλου και η αποξένωση του πρώτο από το δεύτερο είναι συνήθης στη σύγχρονη ιατρική και όχι μόνο πρακτική. Στην ελληνική έννομη τάξη απαγορεύεται εκ του νόμου η παροχή ανταλλάγματος για την ανάληψη του εγχειρήματος ενώ ως προτεραιότητα τίθεται το συμφέρον του παιδιού, το οποίο πιθανότατα εκπληρώνεται καλύτερα επιτρέποντάς του να αναπτυχθεί μέσα σε μία υγιή μήτρα. Άλλωστε το έμβρυο εκπίπτει από αντικείμενο συναλλαγής καθότι η παρένθετη δεν είναι σε θέση να ασκήσει σε καμία περίπτωση γονικά δικαιώματα, συνεπώς και σε περιπτώσεις επί πληρωμή κυοφορίας, δεν θα μπορούσε νομικά να πωλήσει το έμβρυο εφόσον δεν το κατέχει. Επισημαίνεται επίσης ότι αυτό που «πωλεί» ή «παρέχει» η παρένθετη μητέρα είναι οι υπηρεσίες κυοφορίας, με τον ίδιο τρόπο που κάθε άτομο δύναται να παρέχει οποιεσδήποτε άλλες υπηρεσίες, χωρίς αυτό να συνιστά

δουλεία τη στιγμή που δεν υπάρχει αλλοίωση της βούλησης. Η διαφωνία στο σημείο αυτό έγκειται στην Μιλλιανή άποψη περί δουλείας σε συνδυασμό με την ιδιομορφία του θεσμού της παρένθετης. Σύμφωνα με τον Μιλλ συνιστά αντίφαση στη σύλληψη να δέχεται κάποιος να υποδουλωθεί ασκώντας την ελεύθερη επιλογή και αυτοδιάθεση του, κατά το μέτρο της ασυνέπειας που παρουσιάζεται και στη περίπτωση που το νομοθετικό σώμα αποφασίζει ελεύθερα να μην μπορεί να νομοθετεί πλέον. Η ιδιομορφία της παρένθετης σε σχέση με άλλες συμβάσεις έγκειται κατά πρώτο λόγο στο γεγονός ότι άπαξ και συμφωνηθεί δεν νοείται υπαναχώρηση με τη μορφή ανάκλησης από την συμμετέχουσα παρένθετη, παρά μόνο σε σοβαρές περιπτώσεις, ενώ αν *de facto* ματαιώσει την επέλευση του επιθυμητού αποτελέσματος ευθύνεται αστικά έναντι των γονέων. Η υπαναχώρηση όμως η οποία θεωρητικώς λαμβάνει χώρα σε κάθε σύμβαση είναι διαφορετικής φύσης στη εν λόγω περίπτωση καθότι αποτελεί στάθμιση πολλών παραγόντων γιατί επωμίζεται τη βαρύνουσα ευθύνη για μία νέα ζωή που θα έρθει στον κόσμο. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες καθιστούν δυσβάσταχτη την ενδεχόμενη υπαναχώρηση που ίσως ομοιάζει με δουλεία, μία αναπότρεπτη δηλαδή κατάσταση που πρέπει νομοτελειακά να παράγει ένα αποτέλεσμα. Εν προκειμένω είναι απαραίτητο να εξασφαλιστεί ένα ελάχιστο πλαίσιο προστασίας προς αποφυγή της οικονομικής εκμετάλλευσης από τα ισχυρότερα διαπραγματευτικά μέρη, (όπως γίνεται στην Ινδία όπου παρότι δεν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο, είναι το πιο δημοφιλές κέντρο εμπορικής παρένθετης μητρότητας, Svitnev, 154) . Πάντως σε έννομες τάξεις όπως η ελληνική, όπου επιτρέπεται μόνο η αλτροουιστική παρένθετη μητρότητα, είναι παρωχημένο και ασυνεπές να χρησιμοποιούμε ως όρο την εμπορευματοποίηση από τη στιγμή που αντάλλαγμα δεν επιτρέπεται. Συνεπέστερη λοιπόν θα ήταν η χρήση του επιχειρήματος της παραβίασης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης.

Πέραν του νομοθετικού πλαισίου, η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής , έχει εξετάσει τα ηθικά και κοινωνικά ζητήματα που εγείρονται με το εν λόγω νομοσχέδιο, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς της , σύμφωνα με το άρθρο 10 του νόμου **2667/1998**.

Η Επιτροπή, αναγνωρίζοντας την κρισιμότητα των θεμάτων που ρυθμίζονται με το νομοσχέδιο, εξέτασε με μεγάλη προσοχή όλα τα ανακύπτοντα θέματα. Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις που αφορούν την παρένθετη μητρότητα οδήγησαν στην υποστήριξη δύο απόψεων σε ό,τι αφορά την αναγνώριση της εν λόγω μεθόδου, αυτής της αποδοχής της τεκνοποίησης με αυτό τον τρόπο αλλά και της απόρριψής της για κοινωνικούς λόγους.

Ειδικότερα η περίπτωση της παρένθετης μητρότητας, που οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στον δανεισμό του οργάνου της μήτρας, οδηγεί ίσως ευκολότερα στην αναζήτηση των ορθών τελολογικών λύσεων αφού είναι δεδομένο, ότι η μητέρα, που επιδιώκει να αποκτήσει το παιδί, είναι αυτή, που συγχρόνως προσέφερε το γενετικό της υλικό. Παρά το γεγονός ότι τα πρώτα καταγεγραμμένα δείγματα δανεισμού μήτρας εμφανίζονται οι παιδοκεντρικές αντιλήψεις, που διαπνέουν τις αντιλήψεις των σύγχρονων κοινωνιών και αντικατοπτρίζονται στους κανόνες του οικογενειακού δικαίου, οδηγούν σαφώς στην άποψη, ότι το συμφέρον του παιδιού επιβάλλει να έχει αυτό ως μητέρα του τη γυναίκα που πραγματικά το θέλει, και η οποία προσέφερε το γενετικό της υλικό. Χωρίς την πρόθεση υποτίμησης του ρόλου της κυοφόρου μητέρας θα πρέπει να αναγνωρισθεί ένα προβάδισμα ειδικά στην μητέρα που προσέφερε το ωάριο της, επιδιώκοντας να αποκτήσει ένα παιδί του οποίου την κυοφορία εμπιστεύτηκε αναγκαστικά σε μία ξένη γυναίκα^{vi}. (Ευαγγελίδου – Τσικρικά, 2002)

- Ρυθμίζεται το μέλλον των κρυσυντηρημένων γαμετών και των κρυσυντηρημένων γονιμοποιημένων ωαρίων αφού εκείνοι που αποφασίζουν με κοινή έγγραφη δήλωση τους για αυτά ανάμεσα στις επιλογές να δοθούν χωρίς αντάλλαγμα σε άλλα πρόσωπα ή να χρησιμοποιηθούν για ερευνητικούς και θεραπευτικούς σκοπούς ή να καταστραφούν. Εάν δεν υπάρχει τέτοια γραπτή κοινή δήλωση διατηρούνται για διάστημα πέντε ετών και μετά την λήξη αυτής της ημερομηνίας είτε χρησιμοποιούνται είτε καταστρέφονται.
- Δεν γνωστοποιείται η ταυτότητα των τρίτων προσώπων που έχουν προσφέρει τους γαμέτες.
- Απαγορεύεται η ιατρικώς υποβοηθούμενη ανθρώπινη αναπαραγωγή με την μέθοδο της κλωνοποίησης

Δεν επιτρέπεται η επιλογή του φύλου, εκτός αν πρόκειται για κληρονομική ασθένεια που συνδέεται με το φύλο.

Αντιστοίχως με τον **Νόμο 3305/2005** (ΦΕΚ Α'17.27.2005) ρυθμίστηκε η εφαρμογή της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, με κύριο άξονα την αναφορά στο άρθρο 1 του νόμου « οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής» (Ι.Υ.Α.) εφαρμόζονται με τρόπο που εξασφαλίζει το σεβασμό της ελευθερίας του ατόμου και του δικαιώματος της προσωπικότητας και την ικανοποίηση της επιθυμίας για απόκτηση απογόνων, με βάση τα δεδομένα της ιατρικής και της βιολογίας , καθώς και τις αρχές της Βιοηθικής». Ειδικότερα με τον παραπάνω νόμο ρυθμίζονται θέματα που αφορούν :

- Τις **ηλικιακές προϋποθέσεις** εφαρμογής της
- Την εξασφάλιση της **ενήμερης συναίνεσης**, όπου η ενημέρωση καλύπτει τις κοινωνικές, ηθικές, νομικές και οικονομικές συνέπειες της εφαρμογής των μεθόδων της Ι.Υ.Α.
- Την **διάθεση του γενετικού υλικού**, έχοντας ως βασική αρχή την αυστηρή απαγόρευση εμπορευματοποίησης γενετικού υλικού αλλά και την αυτούσια δημιουργία γενετικού υλικού, μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

Ολες αυτές οι αρχές ήδη είχαν διακηρυχθεί στην σύμβαση του Οβιέδο - Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Βιοϊατρική (Σύμβαση Οβιέδο) (ιδίως άρθρα 5, 6, 10, 21, 22)

1.7 Η διάσπαση της μητρότητας

Αν και το δικαίωμα στην αναπαραγωγή, συνδέεται άρρηκτα με το δικαίωμα της προσωπικότητας, και παρόλες τις θεσμικές εγγυήσεις που αναφέρθηκαν για την προστασία των εμπλεκόμενων μερών και του τέκνου, δεν δύναται να παραβλέψουμε τις συνέπειες που προκαλούνται.

Η περιπλοκότερη ίσως από τις παραπάνω νομοθετικά κατοχυρωμένες τεχνικές εφαρμογές όπου συμμετέχει τρίτος στην αναπαραγωγή, είναι η μέθοδος της υποκατάστασης της μητρότητας. Η εξέλιξη της βιοτεχνολογίας έχει συντελέσει στο να είναι σήμερα γεγονός η κατανομή των ρόλων της βιολογικής διαδικασίας της μητρότητας, άρα **η βιολογική διάσπαση της μητρότητας**.

Μέχρι πρόσφατα η μόνη δυνατή μορφή διάσπασης της μητρότητας ήταν η κοινωνική, που εμφανίζεται όταν η βιολογική μητρότητα διακρίνεται από την κοινωνική. Η κοινωνική μητρότητα προκύπτει είτε από την υιοθεσία είτε από άλλα άτυπα μορφώματα της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η βιολογική διάσπαση της μητρότητας εμφανίζεται σε δύο περιπτώσεις 1) στην περίπτωση της «δωρεάς ωαρίου» όταν η κυοφόρος μητέρα δανείζεται το ωάριο, 2) στην περίπτωση του «δανεισμού μήτρας» ή παρένθετης μητρότητας. Είναι φανερό ότι στην περίπτωση της πλήρους υποκατάστασης (όταν η ξένη γυναίκα αναπληρώνει την επίδοξη μητέρα σε ολόκληρο το φάσμα της διαδικασίας της μητρότητας, αρχίζοντας από την χορήγηση του γενετικού υλικού και ολοκληρώνοντας τη διαδικασία με την κυοφορία και τη γέννηση) δεν υπάρχει βιολογική μητρότητα, αφού βιολογική εδώ είναι μόνο η υποκατάστατη μητέρα. Αντίθετα, διπλή βιολογική μητρότητα υπάρχει και όταν η γυναίκα που επιθυμεί παιδί έχει συνολικό πρόβλημα (τόσο ωαρίων όσο και εγκυμοσύνης) και επιλέγει δύο γυναίκες για να της το λύσουν: από την πρώτη (γενετική) παίρνει τα ωάρια και από την δεύτερη (κυοφόρο) «δανείζεται» τη μήτρα, όπου εμφυτεύονται τα ωάρια, αφού πρώτα γονιμοποιηθούν με το σπέρμα του συζύγου ή του μόνιμου συντρόφου της γυναίκας που επιθυμεί να γίνει μητέρα ή και τρίτου δότη.

Τα νομικά ζητήματα που συνδέονται με την παρένθετη και υποκατάστατη μητρότητα λύνει ο νομοθέτης στο άρθρο 1463 Αστικού Κώδικα «η συγγένεια του προσώπου με τη μητέρα του και τους συγγενείς της συνάγεται από τη γέννηση. Η συγγένεια με τον πατέρα και τους συγγενείς του συνάγεται από το γάμο της μητέρας με τον πατέρα ή ιδρύεται με την αναγνώριση, εκούσια ή δικαστική». Το άρθρο αυτό ξεκινά από την διαπίστωση ότι το τεκμήριο της μητρότητας, αντικατοπτρίζοντας τη βιολογική αλήθεια των πραγμάτων λειτούργησε απρόσκοπτα (χωρίς εμπόδια), εωσότου η επιστήμη ανέτρεψε τους κανόνες της φύσεως (γέννηση) και περαιτέρω εκτιμά ότι πρωτεύουσα σημασία έχει πάντα η εξυπηρέτηση των σκοπών της κοινωνικής συμβιώσεως, έστω και εάν αυτό συχνά επιτρέπει στους κοινωνικούς νόμους να αντιστρατεύονται τους ίδιους τους φυσικούς νόμους.

Ως αντεπιχείρημα θα μπορούσε να διατυπωθεί ότι δεν είναι ξεκάθαρο εάν ο ιστορικός νομοθέτης απέβλεψε στην βιολογική καταγωγή ή αντίθετα απέδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στο γεγονός της κυοφορίας και γέννησης του παιδιού από την συγκεκριμένη γυναίκα. Όμως ακόμα και στην περίπτωση που ισχύει κάτι τέτοιο, η διάσπαση της μητρότητας ανάμεσα σε δύο γυναίκες, η οποία οφείλεται στο δανεισμό μήτρας κατ'ανάγκη θα οδηγήσει την ερμηνευτική προσπάθεια στην αξιολόγηση των εννόμων συμφερόντων μεταξύ των δύο γυναικών. Έτσι λοιπόν εάν επιχειρήσει κανείς μία στάθμιση μεταξύ της βιολογικής γονεικότητας, της οποίας φορέας είναι η γενετική μητέρα και της κοινωνικής γονεικότητας, φορέας της οποίας είναι η κυοφόρος μητέρα, ως εννόμων αγαθών, που καταρχάς προστατεύονται από το Σύνταγμα και λάβει υπόψη ότι η γενετική μητέρα είναι αυτή, που επιδιώκει να έχει δικό της το παιδί, ενώ συνήθως, η κυοφόρος μητέρα, εκμεταλλευόμενη την ανάγκη άτεκνων ζευγαριών συγκατατίθεται στην κυοφορία των εμβρύων τους, όχι από αλτρουιστικά συναισθήματα, αλλά ωθούμενη από κίνητρα καθαρά βιοποριστικά θα καταλήξει στο ίδιο πόρισμα, δηλαδή στην αναγνώριση της γενετικής ως της τελολογικά αναγνωριζόμενης από το δίκαιο μητέρας.

Σύμφωνα λοιπόν με αυτές τις αρχές, η οικογένεια νοείται στην κοινωνική συνείδηση ως ένας κατά βάση κοινωνικός θεσμός, που αποτελεί το αναγκαίο

περιβάλλον εντός του οποίου το άτομο, αφενός μεν κοινωνικοποιείται, αφετέρου ικανοποιεί τις συναισθηματικές του ανάγκες. Συνεκτιμώντας όλα τα παραπάνω δεδομένα, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε την από νομική άποψη μητρότητα στο πρόσωπο της υποκατάστατης μητέρας, αφού, αν η ίδια επιθυμεί να αναθρέψει το παιδί της, συνθέτει με την παρουσία της το καταλληλότερο περιβάλλον για την κοινωνικοσυναισθηματική του ανάπτυξη.

Ωστόσο όπως εύστοχα παρατηρεί η Ι .Ανδρουλιδάκη –Δημητριάδη, αναφερόμενη στην μέθοδο της παρένθετης μητρότητας « ο δανεισμός μήτρας ή η συμφωνία της λεγόμενης φέρουσας μητέρας κανένα άλλο κοινωνικό λειτούργημα δεν προσφέρουν, εκτός από την επιδίωξη του ανθρώπου να αποκτήσει τεχνητά παιδί χωρίς να μπορεί να κυοφορήσει. Γενικότερα η μεταχείριση της γυναίκας ως τεκνοποιητικής μηχανής είναι πράξη που η έννομη τάξη έχει κάθε λόγο να αποδοκιμάσει...», που όμως δεν έχει αποδοκιμαστεί.^{vii}

Αν η συμπεριφορά αυτή ενέχει κάποια «απαξία» ανάλογες θα ήταν και οι εκτιμήσεις μας για την καταλληλότητα τους ως γονέων και αυτών που «παρήγγειλαν» ένα παιδί συναλλασσόμενοι με μία ξένη γυναίκα, προσβλέποντας στη με οποιοδήποτε τίμημα απόκτηση του «τίτλου» του γονέα και προφανώς αψηφώντας, ότι είναι υπεύθυνοι για τη δημιουργία ενός κοινωνικού – βιολογικού τριγώνου, μέσα στο οποίο θα μεγαλώσει ένα παιδί, που αργά ή γρήγορα θα αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα ταυτότητας, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω.

Παρατηρήσεις

Η νέα τάξη σχετικά με την αναπαραγωγή σχηματίζεται από την σύζευξη δύο φαινομένων. *Το πρώτο συνίσταται στην έκρηξη των αιτημάτων για το παιδί στο όνομα του δικαιώματος απόκτησης παιδιού, ανεξαρτήτως των συνθηκών της διεκδίκησης αυτής, δηλαδή εκτός των δεδομένων συνθηκών «του κοινού κόσμου» που επιδιώκει την βιολογική αναπαραγωγή. Το δεύτερο φαινόμενο συνδέεται με ζώντα όργανα , αίμα, σπέρμα, ωκύτταρα και τώρα τελευταία την μήτρα που μετατράπηκαν σε αντικείμενο κατανάλωσης διαχειριζόμενα με τρόπο βιοδιοικητικό. Η πρόδος της επιστήμης καθιστά εφικτό αυτό που η φύση αρνείται. (PALOERA).*

Συνέπεια των νέων μεθόδων είναι **ότι προσβάλλεται και η οικογένεια ως αποκλειστικός δεσμός αίματος**. Εγκαταλείπεται ο παιδοκεντρικός χαρακτήρας του Οικογενειακού Δικαίου και η παιδική ηλικία προσβάλλεται ποικιλοτρόπως σε όλες της μορφές της τεχνητής γονιμοποίησης καθόσον ουσιαστικά το παιδί είναι «ορφανό από βιολογικό πατέρα» καθόσον δεν μπορεί να αναζητήσει τον ανώνυμο δότη με όλες τις συνέπειες που επιφέρει αυτή η αδυναμία, και κυρίως η αδυναμία εύρεσης της βιολογικής κληρονομικής ρίζας, καθόσον ο νομικός και ουσιαστικός γονέας, υποκαθιστά πλήρως τον βιολογικό στην ανατροφή και την αγάπη, αλλά η ρίζα, **το ερώτημα της καταγωγής**, δίδεται μόνο από τον βιολογικό γονέα. Ο νόμος για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή μετέβαλε την ανθρωπολογία του Οικογενειακού Δικαίου από προσωποκρατική σε ατομοκεντρική. Οι νέες μέθοδοι της γενετικής, αφού είναι τεχνικά δυνατές είναι και ηθικά επιδοκιμαστές γιατί δίνουν διέξοδο στο βιολογικό ένστικτο του ανθρώπου για αναπαραγωγή, κατοχυρώθηκαν και νομικά. Η αλήθεια είναι ότι το ένστικτο αυτό αποτελεί πράγματι αντικείμενο ατομικού συνταγματικού δικαιώματος που θεμελιώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος ως ειδικότερη εκδήλωση του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Ωστόσο πρέπει να εξεταστεί από βιοηθικής απόψεως κατά πόσο η ικανοποίηση αυτού του ενστίκτου είναι ΗΘΙΚΑ θεμιτή , καθόσον ενδεχομένως

προσβάλλεται η ίδια η προσωπικότητα του τέκνου όταν αυτό γεννηθεί, παρόλη την συνταγματική επιταγή για άσκηση του δικαιώματος με απόλυτο σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων και στα χρηστά ήθη. Αυτές δε οι καταστάσεις της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής αποβαίνουν εις βάρος του παιδιού ακόμη περισσότερο, όταν οι ιατρικές αυτές μέθοδοι ασκούνται εκτός του γάμου και της οικογένειας, είτε από άγαμο ζεύγος υπό καθεστώς ελεύθερης συμβιώσεως είτε από άγαμη μοναχική γυναίκα, γιατί του στερούν εκ προοιμίου τον βασικό θεσμό και ρόλο της κλασσικής οικογένειας. Στην πρώτη περίπτωση το συμφέρον του παιδιού ενδεχομένως δεν εξασφαλίζεται, αφού η ανάπτυξη του παιδιού δεν στηρίζεται σε μία, έστω, νομικά κατοχυρωμένη σχέση, τον γάμο **ή την με σύμβαση, ελεύθερη συμβίωση (Ν. 3719/2008) και όχι απλή ένωση** καθόσον μόνο αυτή η σχέση (νομικά κατοχυρωμένη ένωση ατόμων), ενεργοποιεί δικαιώματα στο τέκνο (τίθεται θέμα διατροφής, κληρονομικών δικαιωμάτων) και στην δεύτερη περίπτωση το παιδί που θα γεννηθεί δεν θα δύναται να απολάβει τα δικαιώματα που του κατοχυρώνει ο νόμος. Αναλόγως, αν η άγαμη μητέρα προσφύγει στην μέθοδο της παρένθετης μητρότητας (κάτι που δεν απαγορεύεται νομικά), το παιδί που θα γεννηθεί θα έχει δύο μητέρες (την άτεκνη και νομική που διέθεσε το ωάριο και την κυοφόρο) χωρίς να αποκλείεται η άτεκνη να είναι ομοφυλοφιλική οπότε το παιδί θα έχει μία ομοφυλοφιλική μητέρα και έναν άγνωστο πατέρα .

Η εμφάνιση και η αλματώδη ανάπτυξη των νέων μεθόδων ΙΥΑ καθώς συνδέεται με την αυξανόμενη κοινωνική και οικονομική σημασία της υγείας ως συλλογικό αγαθό στις σύγχρονες κοινωνίες καθιστά επιβεβλημένη : α) τη συνεχή και συνεχόμενη συγκρότηση και διαμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η διατήρηση αυτών των « νέο – δημιουργούμενων» σχέσεων σε επίπεδα ισορροπίας και β) την προστασία των εννόμων αγαθών όπως η ζωή, η υγεία και **η μοναδικότητα του ανθρώπινου είδους.**

Εκτός λοιπόν τις νομικές ασφαλιστικές δικλείδες για το παιδί που ίσως δεν ικανοποιούνται πλήρως με αυτές τις νομοθετικές ρυθμίσεις, θα εξεταστεί

παρακάτω και η **ηθική – βιοηθική** πλευρά της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, εστιάζοντας κυρίως τον βαθμό που είναι θεμιτή, εφικτή, ηθικά αποδεκτή, η **εκτεταμένη προσπάθεια αποκτήσεως απογόνου, ανεξαρτήτου του κόστους στο ίδιο το παιδί που θα γεννηθεί υπό ιδιάζουσες και επιβλαβείς για αυτό συνθήκες**. Γιατί σαν ένα ζήτημα ηθικής, οι αναπαραγωγικές επιλογές θα πρέπει να γίνονται υπό το φως κοινά αποδεκτών αξιών και νόμων, των οποίων την ενίσχυση θα πρέπει να προωθεί το κράτος, ρυθμίζοντας τις ερευνητικές μεθόδους, προκειμένου να προστατεύονται τα δικαιώματα των υποκειμένων της έρευνας και προσαρμόζοντας κάθε φορά τις νομοθετικές ρυθμίσεις στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί όχι με την παρεμπόδιση της εξέλιξης της νέας γνώσης, αλλά με την σωστή εφαρμογή του νόμου, και των επιτροπών Βιοηθικής, έτσι ώστε το έργο των ερευνητών να υπόκειται σε έλεγχο, ελαχιστοποιώντας τις πιθανότητες να αποβεί αρνητικό σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

II.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Αυτονομία και Αναπαραγωγική Ελευθερία

Εισαγωγικά

Το πρωταρχικό ηθικό υπόβαθρο της αναπαραγωγής είναι η αυτονομία μας. Η αυτονομία του καθενός μας πραγματώνεται με την δυνατότητα λήψης σημαντικών αποφάσεων για την ζωή του υποκινούμενες από τις δικές του αξίες και πεποιθήσεις για την ζωή χωρίς την ανάμιξη άλλων εξωτερικών παραγόντων και την δυνατότητα έμπρακτης εφαρμογής αυτών των θεωριών σε διάρκεια χρόνου.

Το να είσαι αυτόνομο άτομο σημαίνει κυρίως την δυνατότητα αυτοκαθορισμού. Άσκηση της αυτονομίας εμπεριέχει την λήψη ελεύθερων αποφάσεων και επιλογών, διοργάνωση σχεδίων κ.α. Το άτομο λειτουργεί αυτόνομα όταν έχει την ικανότητα να παίρνει συγκεκριμένες αποφάσεις σε ιδιαίτερες συνθήκες. Αυτή η ικανότητα προϋποθέτει ένα ελάχιστο επίπεδο λογικής, ικανοποιητική κατανόηση δεδομένων, απουσία εξωτερικών επιρροών και επίγνωση του πώς αυτή η επιλογή θα τον επηρεάσει δια βίου (Dodds, Jones, 1988)

Για καθένα από εμάς υπάρχουν πολλές εκδοχές που πραγματώνεται η αυτονομία του. Οι τρόποι που το πρόσωπο ασκεί την αυτονομία του από τις ικανότητές του και από τις ευκαιρίες που του δίνονται οι οποίες σαφώς είναι διαθέσιμες για όλους τους ανθρώπους αλλά όχι σε όλες τις περιπτώσεις καθόσον η αυτονομία του καθενός μας περιορίζεται από την άσκηση της αυτονομίας του άλλου. (Ο Neil,2011)

Η ηθική σημασία της αυτονομίας στην λήψη αποφάσεων ανάλογα με τις προσωπικές μας πεποιθήσεις εξαρτάται από δύο παράγοντες.

Ο πρώτος είναι η επιρροή και αλληλεπίδραση των επιλογών μας στις ζωές των άλλων, για παράδειγμα η επιλογή μας για το πλήθος των παιδιών που θα κάνουμε ή ακόμα και για την «ποιότητα» των παιδιών μας, είναι ανεξάρτητη

από διάφορους παραμέτρους και διαφοροποιείται σε συγκεκριμένες καταστάσεις (όπως ηλικία γονέων ή οικονομική κατάσταση) .

Ο δεύτερος παράγοντας συνίσταται στην διαφοροποίηση της έμπρακτης εφαρμογής της αυτονομίας αναλόγως με την δυνατότητα του καθενός να την βιώσει στην λήψη αυτόνομων αποφάσεων. Μία καλή επεξήγηση του παραπάνω λεχθέντος παράγοντα, αποτελεί η συνήθης κατευθυνόμενη και οδηγούμενη από τους γονείς συμπεριφορά των παιδιών τους τα οποία λόγω περιορισμένων εμπειριών και γνώσεων έχουν ανάγκη την καθοδήγηση .

Ως δεύτερη αρχή της αναπαραγωγικής ελευθερίας είναι η προσωπική ευημερία και ευτυχία. Η ευτυχία ερμηνεύεται ως αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων, ως σωστή επιλογή των επιθυμιών και προτιμήσεων και τέλος ως εφαρμογή των προσωπικών επιδιώξεων.

Η τρίτη και τελευταία λιγότερο αναγνωρισμένη αναπαραγωγική αυτονομία είναι η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων δηλαδή συναπόφαση. (BROCK, 2005)

Ο όρος αναπαραγωγική ελευθερία με τον τρόπο που κατανοείται σήμερα, θεωρείται ότι περιλαμβάνει πολύ περισσότερα στοιχεία από την απουσία καταναγκαστικής αναπαραγωγής. Η ιδέα έχει προεκταθεί και αντανakλά την διεύρυνση των δυνατοτήτων ατομικού αυτοκαθορισμού και ανεξαρτησίας, οι οποίες προσφέρονται από τις νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής που ξεκίνησαν να χρησιμοποιούνται τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Εν μέρει λόγω αυτών των προόδων, το πεδίο της ηθικής της αναπαραγωγής είχε διευρυνθεί στο τέλος του εικοστού αιώνα και περιλαμβάνει τη χρήση ενός ευρέως φάσματος νέων τεχνολογιών αναπαραγωγής . Λόγω αυτής της μεταβολής έχει αλλάξει ο χαρακτήρας της επίκλησης της ατομικής αυτονομίας στις συζητήσεις περί αναπαραγωγής. Αυτή η μεταβολή μπορεί να μας δείξει που και γιατί η έννοια της αυτονομίας, υπό μία ισχυρή θεώρηση, είναι σημαντική για την βιοηθική.

Η μεταμόρφωση του δικαιώματος στην επιλογή, σε δικαίωμα στην αναπαραγωγική αυτονομία δεν ευσταθεί . Η αναπαραγωγή αποτελεί όντως ένα πολύ σημαντικό ζήτημα για τον κόσμο. Είναι μία έκφανση ζωής που εκφράζονται οι βαθύτατες πεποιθήσεις των ατόμων. Το ζήτημα της αναπαραγωγής διαφέρει από την αντισύλληψη ή τις αμβλώσεις που

ουσιαστικά πρόκειται για την «καταστροφή» του εμβρύου ακόμα και στο πρώιμο στάδιο του και στο οποίο έχουμε ηθική υποχρέωση (ανεξαρτήτως επιχειρημάτων για το εάν αποτελεί πρόσωπο ή όχι), κατά το ότι σχετίζεται με τη δημιουργία ενός τρίτου μέρους - ενός παιδιού. Η επίκληση της ατομικής αυτονομίας, με την έννοια της ανεξαρτησίας ή του αυτοκαθορισμού, ή της αυτοέκφρασης, μπορεί να μας προσφέρει πειστικά επιχειρήματα για την χρήση της αντισύλληψης. Η ίδια λογική μπορεί να είναι αποτελεσματική και για την νομιμοποίηση των αμβλώσεων (στις πρώτες εβδομάδες της κύησης), με την προϋπόθεση ότι το έμβρυο δεν έχει τα πλήρη δικαιώματα των προσώπων. Όταν όμως ο στόχος είναι η αναπαραγωγή, τότε η επίκληση της ατομικής ή της προσωπικής αυτονομίας δεν είναι το ίδιο πειστική. Η αναπαραγωγή στοχεύει στη δημιουργία ενός εξαρτημένου όντος και οι αναπαραγωγικές αποφάσεις δεν συνοδεύονται από τον απαιτούμενο βαθμό υπευθυνότητας αν αυτοί που τις λαμβάνουν δεν είναι σε θέση να προσφέρουν, στο μέτρο του λογικού, επαρκή και διαρκή φροντίδα και υποστήριξη στο μελλοντικό παιδί. Η αναπαραγωγή, είτε πραγματοποιείται με παλαιές είτε με νέες μεθόδους, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί απλά και μόνο με βάση το γεγονός ότι εκφράζει την ατομική αυτονομία του ενός ή των δύο (ή περισσότερων) εμπλεκόμενων στην αναπαραγωγική ελευθερία. (O'Neil , 2012)

Οι δημοκρατικές κοινωνίες κατά τη φιλελεύθερη παράδοση τους, τυπικά δίνουν στους πολίτες τους, ουσιώδη προαίρεση για την ανατροφή των παιδιών τους. Η αναπαραγωγική ελευθερία συνήθως επικεντρώνεται στο δικαίωμα της μη αναπαραγωγής εάν κάποιος αυτό επιθυμεί και επιλέγει. Αυτό λοιπόν κατά βάση σημαίνει ελευθερία στην αντισύλληψη και την άμβλωση. Κυρίως όμως σημαίνει δυνατότητα αναπαραγωγής ή προσπάθεια με την προσφυγή στις αναπαραγωγικές μεθόδους εφόσον κάποιος το επιθυμεί.

2.2 Ορια της αναπαραγωγικής ελευθερίας

Είναι πράγματι , αναγκαίο να καθορίσουμε τον σκοπό και τα όρια των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων.

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η απόφαση τους να τεκνοποιήσουν είναι απλά μία έκφραση ενός δικαιώματος τους. Θα εξετάσουμε κατά πόσο αυτή η θεώρηση είναι σωστή. Επίσης τα αναπαραγωγικά δικαιώματα όπως και αρκετά άλλα δικαιώματα προστατεύονται ηθικά από νομικές και κοινωνικές παρεμβολές και απαιτούν κάποιες συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Όταν μιλάμε για δικαίωμα αναπαραγωγής, εννοούμε εκτός από το νομικό (που αναλύθηκε παραπάνω) και ηθικό δικαίωμα. Ηθικό δικαίωμα είναι αυτό που έχουμε βάσιμους λόγους να το αποδεχθούμε, είναι η έκφραση της ανθρωπιάς μας, είναι αυτό που ανήκει στον καθένα μας και μας αυτοπροσδιορίζει ως πρόσωπα. Το ηθικό δικαίωμα μπορεί να αναγνωρίζεται νομικά μπορεί και όχι, και παρόλο που δεν υπάρχει ο θεσμικός καταναγκασμός, αναγνωρίζεται ως ισάξιο, με το θετό δίκαιο, δικαίωμα. Ακόμα και στον τομέα της αναπαραγωγής, υπάρχουν ηθικά δικαιώματα που δεν είναι δικαίκα αναγνωρισμένα.

Ο Carol A.Kates ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει ανάγκη να αναγνωρίσουμε κάποιο θεμελιώδες αναπαραγωγικό δικαίωμα αλλά να εστιάσουμε στο « γενικό δικαίωμα της ελευθερίας» (2004,63). Ωστόσο δεν είναι άκρως ικανοποιητικό να υπαγάγουμε τα αναπαραγωγικά δικαιώματα στο γενικό δικαίωμα ελευθερίας, ιδιαίτερα για τις γυναίκες, οι οποίες είναι αυτές που θα κυοφορήσουν και θα υποστούν τις συνέπειες στο Σώμα τους, ενώ αυτό μπορεί να συμβεί και παρά την θέληση τους.

Επιπλέον η προστασία της αναπαραγωγικής επιλογής και η αναγνώριση αναπαραγωγικών δικαιωμάτων είναι απαραίτητα, προκειμένου να αποφευχθεί η φτώχεια και δυστυχία, όταν οι άνθρωποι δεν λαμβάνουν κανένα έλεγχο στην αναπαραγωγή , ενώ ταυτόχρονα είναι απαραίτητο να σεβόμαστε την ελευθερία της γυναίκας να διαθέτει όπως εκείνη επιθυμεί το σώμα της, να αναγνωρίζουμε την αυτονομία της, και να μην την αντιμετωπίζουμε ως «δούλα» αναπαραγωγής γιατί απλά είναι λάθος να «αντικειμενοποιείται» η

γυναίκα ως αναπαραγωγική μηχανή, γιατί απλά βιάζεται η προσωπικότητά της. Το ίδιο θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε και για την προσφορά γαμετών για τους άντρες, απλά στις γυναίκες η αντικειμενοποίηση είναι περισσότερο έντονη γιατί παραβιάζεται η αυτονομία τους ως προς την ελεύθερη διάθεση του σώματος τους.

Ο περιορισμός στο αναπαραγωγικό δικαίωμα δεν έχει σχέση με την πρόσβαση στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, αλλά με την μη τροχοπέδηση αυτών που θέλουν να προσφύγουν αλλά και την παροχή των μέσων σε αυτούς. Ειδικότερα δεν θα μπορούσαμε να μιλάμε για αναπαραγωγική ελευθερία εάν η πολιτεία δεν παρείχε την δυνατότητα πρόσβασης σε ένα ολοκληρωμένο ιατρικά πρόγραμμα αναπαραγωγής.

Καταλήγουμε στην γενική ιδέα ότι τα αναπαραγωγικά δικαιώματα πρέπει να αναλύονται σε δύο βασικές μορφές δικαιωμάτων, δηλαδή στο δικαίωμα στην αναπαραγωγή και το δικαίωμα στην μη αναπαραγωγή.

Πρόκειται λοιπόν για πρωταρχικά δικαιώματα τα οποία είναι ισχυρά δικαιώματα, απαιτούν συγκεκριμένες τακτικές από την συμπεριφορά των άλλων (μεμονωμένων ιδιωτών ή του κράτους) αλλά δεν είναι διαπραγματεύσιμα δηλαδή δεν μπορεί να υπάρξει καταναγκασμός για την υλοποίησή τους. Δύναται να συγκρουστούν με άλλα ηθικά δικαιώματα (όπως του συμφέροντος του τέκνου ή της χρησιμοποίησης του ενός τέκνου για την σωτηρία του άρρωστου αδελφού) αλλά σπάνια.

2.3 Το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή

Το πρωταρχικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή ως θετικό δικαίωμα που πραγματώνεται με κάθε μέσο, είναι το δικαίωμα να αποκτήσουμε παιδί με οποιονδήποτε τρόπο και σκοπό εκμεταλλευόμενοι τις αναπαραγωγικές μεθόδους. Παρόλο που υπάρχει ένα τέτοιο δικαίωμα και παρέχει σημαντική προστασία, περιορίζεται σε σημαντικές περιπτώσεις.

Οι αναπαραγωγικές μέθοδοι πρέπει να ειπωθούν ως αυτό που είναι : κατηγορία παροχής υγείας.

Γενικότερα, η κοινωνική εικόνα των ιδανικών γονέων είναι άσχετη με την ιατρική «θεραπεία» αναπαραγωγής.

Ειδικότερα, οι επαγγελματίες υγείας δεν είναι εκπαιδευμένοι και δεν υποχρεούνται, να διακρίνουν τον ικανό γονέα. Η αρμοδιότητα τους είναι να παρέχουν ιατρική φροντίδα, απορρίπτοντας κάθε άλλη δυνατότητα.

Επίσης δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός και ειδικά γονεϊκά κριτήρια που οφείλουν να πληρούν οι υποψήφιοι γονείς αφού η αναπαραγωγή είναι φυσική λειτουργία που προηγείται των ηθικών και θετών κανόνων (ικανοποιητικό πνευματικό επίπεδο, επαρκές επίπεδο διαβίωσης, σύννομη συμπεριφορά και όχι αντικοινωνική) όπως αντίστοιχα δεν υπάρχει κάποια μέθοδος που να αναγνωρίζει τους κατάλληλους γονείς. Ωστόσο, αν και τα παραπάνω ισχύουν, το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή δεν μπορεί να είναι χωρίς όρια. Σε τι είδους αναπαραγωγικές υπηρεσίες, το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή επιτρέπει πρόσβαση;

Η κοινωνία είναι εντεταλμένη να οριοθετήσει αυστηρώς πώς πρέπει να χορηγούνται οι αναπαραγωγικές υπηρεσίες. Η γυναίκα που υποβάλλεται σε εξωσωματική γονιμοποίηση δεν σημαίνει ότι έχει δικαίωμα να της εμφυτευτούν όσα έμβρυα επιθυμεί. Επίσης δεν έχει δικαίωμα να αναπαράγει σε κάθε ηλικία, το επιτρεπτό δε αυτής, πρέπει να καθορίζεται με ιατρικά κριτήρια, ούτε δύναται να υποβληθεί σε όσες εξωσωματικές διαδικασίες επιθυμεί γιατί από άποψη πόρων είναι μία πολυδάπανη διαδικασία αλλά και από απόψεως υγείας , επιβαρύνεται με την λήψη επιβλαβών για τον οργανισμό ορμονών.

Δηλαδή, το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή, σε μία κοινωνία με ανεπτυγμένο σύστημα υγείας, εξασφαλίζει την πρόσβαση σε ιατρικές πράξεις αναπαραγωγής (υποβοηθούμενη αναπαραγωγή) . Ωστόσο το δικαίωμα αυτό έχει ένα βασικό όριο, δεν δίνει το δικαίωμα στους ενδιαφερόμενους να χρησιμοποιούν το αναπαραγωγικό υλικό (γαμέτες, ωάρια, μήτρα) ως εμπορεύσιμο υλικό, δηλαδή δεν δίνει το δικαίωμα σε κάποιο άτεκνο ζευγάρι που επιθυμεί να τεκνοποιήσει, να αγοράσει γαμέτες, ωάρια ή και δανεική

μήτρα. Προκύπτει από το ηθικό δίκαιο, (ο νομικός αντιθετικισμός θεωρεί ότι τα βαθύτερα θεμέλια του δικαίου βρίσκονται επέκεινα της κρατικής εξουσίας, ότι προϋφίστανται αυτής σε ένα επίπεδο ανώτερο του νομοθέτη. Οι υπερκείμενοι του θετικού δικαίου κανόνες, περιέχουν αρχές ισχύουσες **a priori**, ως αξιώματα γιατί πρόκειται για πανανθρώπινες ιδέες και αξίες, που δεν εξαρτούν την ισχύ τους από την οποιαδήποτε θέσπιση τους από κρατική ή άλλη κοινωνική εξουσία), θεωρεί ότι τα δομένου ότι το αναπαραγωγικό υλικό δεν είναι πράγμα εμπορικής συνδιαλλαγής γιατί απλούστατα θα οδηγούσε στην κατάφωρη παραβίαση της ελευθερίας και αυτονομίας των δοτών οι οποίοι θα απέβλεπαν σε οικονομικό όφελος ή θα αναγκάζονταν από αυτό και θα «πουλούσαν» κάτι που δεν θεωρείται πράγμα.

Δεν έχει κανείς την ηθική υποχρέωση να παρέχει το παραπάνω υλικό εκτός εάν επιθυμεί να το δωρίσει ως υπέρτατη πράξη αυτοθυσίας για τον συνάνθρωπο του, κάτι όμως που αντικειμενικά δεν συνηθίζεται καθόσον αυτός ο «αλτρουισμός» συνεπάγεται την δημιουργία βιολογικών απογόνων, γεγονός που δεν δύναται να μην αξιολογηθεί. Ο σεβασμός στην σωματική ελευθερία και αυτονομία των ανθρώπων (ανδρών – γυναικών), υπερισχύει της επιθυμίας ορισμένων ζευγαριών για τεκνοποίηση. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι κανείς δεν έχει δικαίωμα

- στο σώμα ενός άλλου ανθρώπου
- στο τέκνο ενός άλλου ανθρώπου μέσω της υιοθεσίας
- στο γενετικό υλικό άλλων ανθρώπων
- στον δανεισμό της ξένης μήτρας

Η διάκριση αυτή και ο συγκεκριμένος διαχωρισμός γίνεται εύκολα κατανοητός από την δεδομένη αυτονομία του καθενός μας να διαθέτει εθελοντικά και όχι καταναγκαστικά κάτι από το σώμα του και ειδικότερα το τόσο ιδιαίτερο «κομμάτι» του γενετικού του υλικού.

Επομένως το θετό δικαίωμα στην αναπαραγωγή, δεν επισημοποιείται ούτε και δικαιολογείται ως και ηθικό δικαίωμα στην χρησιμοποίηση άλλων ανθρώπων. Δηλαδή το θετικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή δεν μπορεί να αποτελέσει επιβεβλημένο λόγο υποχρεωτικής δωρεάς γενετικού υλικού, απλά αναγνώρισης του δικαιώματος της προσφυγής σε αυτό.

2.4 Το αρνητικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή

Το αρνητικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή αντιστοίχως και αντιθέτως σημαίνει τον σεβασμό στην επιθυμία των ατόμων να μην τεκνοποιήσουν ή να επιλέξουν αυτά την κατάλληλη χρονική στιγμή της τεκνοποίησης, και τον σύντροφο τους, όπως και το δικαίωμα τους να αρνηθούν την συνέχιση μίας ήδη αρξάμενης κυήσεως.

Όπως παραπάνω αναφέρθηκε, παρόλο που υπάρχουν όρια στο θετικό δικαίωμα αναπαραγωγής, δεν θα μπορούσαμε να διακρίνουμε όρια στην αρνητική του εκδοχή. Όπως είναι φυσικό κανένας σύντροφος δεν μπορεί να υποχρεώσει τον άλλον σε «παραγωγή» μωρού ή στην δωρεά γαμετών.

Επίσης αυτό το δικαίωμα εκφράζεται ακόμα και στα ομόφυλα ζευγάρια, παρόλο που αυτά είναι προστατευμένα ως προς την αναπαραγωγή η οποία εκ των πραγμάτων πραγματώνεται μόνο με την χρήση ξένου γενετικού υλικού. Το αρνητικό δικαίωμα έχει έκφραση σε αυτήν την περίπτωση, μόνο όταν οικειοθελώς και αυτόνομα και με απόλυτη συνεργασία «δωρίζονται» από άλλους ανθρώπους το σπέρμα ή τα ωάρια τους.

Συμπερασματικά το αρνητικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή εξασφαλίζει ότι δεν μπορεί να γίνει υποχρεωτική στέρωση, υποχρεωτική αντισύλληψη, υποχρεωτικός γάμος, υποχρεωτική καισαρική.

2.5 Το Δικαίωμα στην μη αναπαραγωγή

Ο κάθε άνθρωπος είναι εντεταλμένος από την φύση με ένα ξεκάθαρο δικαίωμα να μην αναπαράγει. Το δικαίωμα να μη αναπαράγει ανάγεται στο γεγονός ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι αντίθετο από την θέληση του.

Στην ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη το σώμα της γυναίκας « αντιμετωπίζεται ως μέσο για κάτι που είναι ξένο προς αυτό». Σημαίνει την αποξένωση του σώματος από το πρόσωπο. Αν το δικαίωμα στην μη αναπαραγωγή δεν γίνει σεβαστό, τώρα το αποτέλεσμα θεωρείται ως «σκλαβιά». Η υποχρεωτική και ακούσια χρησιμοποίηση του σώματος των γυναικών για αναπαραγωγικούς σκοπούς, είτε μεμονωμένα από ιδιώτες, είτε από το κράτος, σημαίνει παραβίαση της ελευθερίας τους. Οι άνθρωποι πρέπει να έχουν την δυνατότητα να προστατεύουν τις αναπαραγωγικές τους ικανότητες και να μην τις εκθέτουν για την εξυπηρέτηση σκοπών όχι δικών τους. Η αναπαραγωγική ελευθερία είναι βασικό οικοδόμημα μίας κοινωνίας (Overall,2012).

2.6 Παρένθετη μητρότητα

Στην παρένθετη μητρότητα, η γυναίκα συμφωνεί να εμφυτευτεί στην μήτρα της ξένο γενετικό υλικό, να κυοφορήσει το έμβρυο και να το παραδώσει στους γονείς που έχουν δώσει το γενετικό υλικό οι οποίοι ασφαλώς έχουν αναλάβει τα έξοδα της κύησης και πιθανότατα μία αμοιβή για την κυοφόρο γυναίκα. Εμφανώς υπάρχουν πολλά βήματα στην παρένθετη μητρότητα που καταδεικνύουν παραβίαση της αυτονομίας της γυναίκας.

Ας υποθέσουμε ότι η τεκνοποίηση είναι ένα αξιόλογο έργο που επιλέγουμε να πραγματοποιήσουμε. Το να αδυνατούμε να το επιτύχουμε «βιολογικά» είναι παραβίαση της αυτονομίας μας. Ωστόσο δεν είναι ένας εμφανώς υπαρκτός περιορισμός. Σε αντίθεση με την απόλυτη φτώχεια ή το να είσαι αναγκασμένος να βρίσκεσαι σε ένα μηχάνημα αιμοκάθαρσης για έξι ώρες την ημέρα, η υπογονιμότητα αφήνει αρκετά περιθώρια για να πραγματωθεί η αυτονομία μας, ωστόσο δεν φαίνεται να είναι περιορισμός της αυτονομίας μας, που να δικαιολογεί την υποβολή κάποιου άλλου στην διαδικασία της παρενθετότητας.

Το πρώτο ερώτημα λοιπόν που θέτουμε είναι κατά πόσο ενεχόμενοι σε ένα συμβόλαιο παρένθετης μητρότητας θέτουμε σε αμφισβήτηση την αυτονομία της κυοφόρου μητέρας.

Σε αντίθεση με την υιοθεσία που το τέκνο δίνεται με την ενήμερη συγκατάθεση της μητέρας μετά την γέννηση του, στην παρένθετη μητρότητα, η κυοφόρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραδώσει το τέκνο που θα γεννήσει πριν ακόμα γίνει η σύλληψη. Επίσης η κυοφόρος μητέρα αναλαμβάνει να υποβληθεί σε μία σειρά εξετάσεων όπως αμνιοκέντηση και θεραπειών ανεξάρτητα από την θέληση της καθώς και της απαγορεύεται να αποβάλει το έμβρυο παρά μόνο εάν κινδυνεύει η υγεία της.

Παράλληλα με την έλλειψη του ελέγχου του σώματος της και την υποτονικότητα στις καθημερινές δραστηριότητες της, υπάρχει μεγάλη ψυχολογική πίεση στην γυναίκα που θα χρειαστεί να δώσει το τέκνο ίσως και χωρίς την θέληση της και γενικότερα η κυοφόρος μητέρα υποβάλλεται σε όλους τους κινδύνους μίας εγκυμοσύνης.

Όλες αυτές οι συνθήκες μας κάνουν να υποθέτουμε ότι η παρένθετη μητρότητα είναι «πρώτης επικινδυνότητας» απειλή για την αυτονομία της γυναίκας.

Καταρχήν υπάρχει αμφισβήτηση για την ικανότητα της γυναίκας να παίρνει την απόφαση της υποβολής στην παρένθετη μητρότητα, αυτόνομα, γνωρίζοντας όλους τους πιθανούς κινδύνους. Κάθε συμβόλαιο παρένθετης μητρότητας πρέπει να έχει συναφθεί με την απόλυτη εμπιστοσύνη της ενημερωμένης συναίνεσης όλων των νομικών παραμέτρων της κυοφόρου μητέρας.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι τα περισσότερα προβλήματα της ειλημμένης απόφασης της υποβολής στην παρένθετη μητρότητα, μπορούν να ξεπεραστούν με σωστή συμβουλευτική . Όμως εάν κάποιος είναι διστακτικός να δει την εγκυμοσύνη ως δική του, τότε και οι πληροφορίες που θα λάβει για αυτήν δεν θα την επηρεάσουν και δεν θα εμβαθύνει σε αυτές. Επίσης σε έναν ιδανικό κόσμο, η απόφαση είναι πράγματι αυτόνομη γιατί δεν έχει παρθεί υπό την απειλή της οικονομικής ανέχειας, άρα υποθετικά είναι ελεύθερη επιλογή της γυναίκας. Ωστόσο συχνά δεν υπάρχει αυτή η προοπτική της αυτονομίας, οπότε η γυναίκα πρέπει να ενημερώνεται εις βάθος για όλες τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις και τις άλλες επιλογές που πιθανότητα έχει για οικονομική βοήθεια και στήριξη . Περισσότερο όμως πρέπει να ενημερώνεται για την ψυχολογική πίεση που θα βιώσει όταν θα αναγκαστεί να αποχωριστεί το τέκνο της ή τους κινδύνους που θα υποβληθεί. Όλες αυτές οι παράμετροι αποδεικνύουν ότι το πρότυπο της μητέρας που δύναται να γίνει παρένθετη κυοφόρος, σκιαγραφείται δύσκολα, και δεν είναι εφικτό να γίνει στα πρακτορεία που «εμπορεύονται» τις μητέρες.

Από νομικής άποψης είναι εσφαλμένη η τακτική της μη διάσπασης του συμβολαίου. Ακόμα και το λιγότερο δυσμενές συμβόλαιο παρένθετης μητρότητας που επιτρέπει στην κυοφόρο να εγκαταλείψει σε πρώιμο στάδιο, παραβιάζει την αυτονομία της γυναίκας, αφού περιοριστικά δέχεται την παράδοση του τέκνου στους γενετικούς γονείς.

Επίσης τα συμβόλαιο παρένθετης μητρότητας δύναται να ειδωθούν με αρνητική πλευρά και σε σχέση με τα παιδιά τα οποία σε αυτή την περίπτωση αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα.

Σε έναν ιδανικό κόσμο, η τακτική της κήρυξης των συμβολαίων παρένθετης μητρότητας, ως παράνομων δεν θα ήταν απαραίτητη. Αν η συμφωνία της παρενθετότητας προϋπέθετε, απόλυτο σεβασμό στην αυτονομία της γυναίκας και εξασφάλιζε την προστασία της, τότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν βιώσιμα ίσως και επιτρεπτά. Ωστόσο επειδή αυτή η κατάσταση δεν είναι υπαρκτή, τότε πρέπει να εξασφαλιστεί απόλυτος εθελοντισμός σε αυτήν την συμμετοχή, προκειμένου να μην διακινδυνεύσει η μητέρα ή το παιδί και να μην προσδιοριστούν ως παράνομα (Doddw, Jones)

Εφόσον λοιπόν συνδέθηκε το δικαίωμα της αναπαραγωγής, με την αυτονομία, είναι σκόπιμο να αναλυθούν και οι λόγοι που οδηγούν στην επιθυμία τεκνοποίησης.

III. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΕΚΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε φορά που ο άνθρωπος αποφασίζει να τεκνοποιήσει , η απόφαση του έχει πάντα δύο θεμελιώδεις ηθικές συνιστώσες . Πρωτίστως δεν είναι επιλογή των τέκνων να έρθουν στην ζωή και η κάθε πιθανή εγκυμοσύνη πρέπει να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και επιλογής. Ο David Benatar θέτει το ακόλουθο επιχείρημα « τα παιδιά δεν έρχονται ποτέ στην ζωή για το δικό τους καλό» .

Σε ορισμένες κοινωνίες ή και χρονικές στιγμές, η τεκνοποίηση είναι κοινωνικά επιβεβλημένη, όπως ο ισραηλινός φιλόσοφος Saul Smilansky, αναφέρει «υπό ορισμένες συνθήκες, μερικοί άνθρωποι νομίζουν ότι βρίσκονται υπό το πρίσμα μίας ηθικής υποχρέωσης να φέρουν τα παιδιά στην ζωή προκειμένου να τα αναθρέψουν» . (1995,41,). Η ηθική αυτή υποχρέωση τους, εμφιλοχωρείται από την ανάγκη να «προμηθεύσουμε» την κοινωνία μελλοντικούς ψηφοφόρους και ανεξάρτητους πολίτες.

Ωστόσο αυτό που ουσιαστικά πρέπει να αποδείξουμε ότι δεν υπάρχει καμία ηθική υποχρέωση να γίνουμε γονείς.

Οι βασικότεροι δεοντολογικοί λόγοι της αναπαραγωγής επικεντρώνεται στην αξία της ανατροφής , στην γεννεακή κληρονομικότητα, στην γενετική συνέχεια και στην εκπλήρωση των καθηκόντων προς στους άλλους δηλαδή απέναντι στην θρησκεία και την πολιτεία. Θα εξεταστεί ο καθένας από αυτούς τους λόγους χωριστά.

3.2 Η αξία της ανατροφής

Η ανατροφή των παιδιών παρουσιάζεται ως μία εγγενής αξία, ως μία αξία μη διαπραγματεύσιμη ή αμφισβητήσιμη. Σε όλο τον κόσμο η ιδέα της ανατροφής των τέκνων παρουσιάζεται ως πράξη αγάπης και συναισθηματικής ολοκλήρωσης μέσα από ένα φυσικό κύκλο. Ίσως είναι πιο ακριβές να υποθέσουμε η τεκνοποίηση έχει την ιδιαίτερη αξία για τον καθένα από εμάς που γίνεται γονέας.

Ωστόσο εάν η υποτιθέμενη αξία της ανατροφής είναι παράγωγο άλλων αξιών, τότε αυτή η αξία ουσιαστικά εξυπηρετεί άλλες αξίες. Εμείς πρέπει να δούμε κατά πόσο αυτές οι αξίες συνδυάζονται με την αναπαραγωγή. Πρέπει να εξετάσουμε όχι μόνο εάν η ανατροφή των τέκνων σχετίζεται με την αγάπη, οικογενειακή ζωή και συναισθηματική ολοκλήρωση αλλά και εάν κάθε μία από αυτές τις προοπτικές χωριστά ή και όλες μαζί δικαιολογούν την τεκνοποίηση.

3.3. Όνομα, περιουσία, Κληρονομική διαδοχή

Ενας βασικός παραδοσιακός λόγος για την τεκνοποίηση είναι η συνέχιση του ονόματος της οικογένειας, που συμπεριλαμβάνει την φήμη αλλά και την περιουσία . Οι άνθρωποι συχνά εκφράζουν την ανησυχία ότι θα «χαθεί το όνομα της οικογένειας» εάν δεν καταφέρουν να τεκνοποιήσουν. Αυταπόδεικτα τέτοιες αναχρονιστικές τακτικές , αποτελούν τον πιο λανθασμένο λόγο για τεκνοποίηση που δεν δύναται παρά να χαρακτηριστεί παραδοσιακός αλλά και ρατσιστικός. Επίσης δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι σε κάθε περίπτωση θα κληρονομηθούν οι ικανότητες των γονέων ή ακόμα και εάν κληρονομηθούν θα ασκηθούν με τον ίδιο τρόπο. Το συμπέρασμα είναι ότι η αναπαραγωγή για «κληρονομικούς λόγους» δεν αποτελεί έναν βασικό λόγο που να την δικαιολογεί, τουναντίον μπορεί να επιφέρει και δυσάρεστες συνέπειες κυρίως στο προϊόν της αναπαραγωγής δηλαδή το τέκνο καθόσον αυτό εκ γενετής επιφορτίζεται με τις προσδοκίες των γονέων του, στις οποίες δεν είναι δεδομένο ότι θα ανταποκριθεί.

Κανείς λοιπόν από αυτούς τους λόγους, δηλαδή της διαιωνίσεως του ονόματος ή της συνεχίσεως μίας επιχείρησης δεν μπορούν να δικαιολογήσουν και νομιμοποιήσουν την απόφαση για αναπαραγωγή.

3.4 Το καθήκον ως προς τους άλλους

Είναι δυνατόν να θεμελιωθεί ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ για τεκνοποίηση ως καθήκον προς τους άλλους; Είναι συνηθισμένο στα νέα ζευγάρια να επιφορτίζονται με την πίεση της έναρξης ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ως επακόλουθο του γάμου τους απορρέουσα από την επιθυμία των γονέων τους για την απόκτηση εγγονών.

Σε ορισμένες κοινωνίες και σε συγκεκριμένες χρονικές διαδρομές, δεν νοούταν η γυναίκα να είναι άτεκνη. Ωστόσο η επιλογή της τεκνοποίησης με μόνο στόχο την εκπλήρωση των επιθυμιών των άλλων ακόμα και εάν πρόκειται για επιβεβλημένη κοινωνική επιταγή, δεν μπορεί να αποτελέσει ηθικό λόγο για την απόκτηση τέκνων. Άτεκνα ζευγάρια είτε από υπογονιμότητα είτε από επιλογή, δεν θα έπρεπε να περιθωριοποιούνται και να αντιμετωπίζονται ως «άχρηστα» μέλη της κοινωνίας. Επιπλέον η επιλογή της απόκτησης τέκνου μόνο για την εκπλήρωση των επιθυμιών των άλλων είναι απίθανο να αποτελέσει υγιή σκοπό που θα αντανakλάται στο συμφέρον του τέκνου.

3.5 τήρηση μίας υπόσχεσης

Υπάρχουν περιπτώσεις που κάποιος υποχρεώνεται στην τεκνοποίηση για να εκπληρώσει την υπόσχεση που έχει δώσει στον άλλον. Ωστόσο πρέπει να εξετάσουμε τις παραμέτρους δηλαδή ακόμα και εάν αυτή η υπόσχεση είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, ύστερα από πλήρη ενημέρωση ενός αυτόνομου ανθρώπου, είναι ηθικό να επιβάλουμε την εξάρτηση ή και χρησιμοποίηση του σώματος της γυναίκας. Ακόμα και στις περιπτώσεις που πράγματι «υποσχέθηκε» την διάθεση του σώματος της, καμία γυναίκα δεν είναι υποχρεωμένη να «διαθέσει τις υπηρεσίες του σώματος της» για χάρη του προγράμματος του συντρόφου της ακόμα και στην περίπτωση που υπήρχε προηγούμενη συμφωνία μαζί του. Η «τήρηση της υπόσχεσης» δεν αποτελεί ικανοποιητικό και κυρίως «επαρκή» λόγο για τεκνοποίηση, όταν ιδιαίτερα παρακινείται από άλλα κίνητρα όπως αυτό της διατήρησης μίας σχέσης και όχι αυτό της ολοκληρωτικής αφοσίωσης στην επερχόμενη καινούργια ζωή.

3.6 Θρησκευτικές Υποχρεώσεις

Η γενική επιταγή της κάθε θρησκείας και ιδιαίτερος της Χριστιανικής προτάσσει την απόκτηση τέκνων ως απογόνους, δημιουργήματα του Θεού. Σαφώς δεν πρόκειται για μία Θεϊκή επιταγή που είναι μπορεί να δικαιολογήσει την άνευ μέτρου και ορίων απόκτηση τέκνων. Όπως δεν θα μπορούσαμε με καμία βεβαιότητα να «αναφέρουμε» τον επιθυμητό αριθμό τέκνων με βάση τις Θρησκευτικές μας αντιλήψεις, έτσι και δεν δύναται να εκλάβουμε την επιταγή για τεκνοποίηση ως προστακτική της οντότητας μας και της πίστης μας στον Θεό.

Η απόκτηση τέκνων ευλογείται σε κάθε θρησκεία ως θαύμα της Φύσης ή του Θεού, δεν αποτελεί όμως προσταγή.

3.7 Το καθήκον μας στην πολιτεία

Εκτός του συνεπειοκρατικού λόγου της απόκτησης τέκνων ως μελλοντικών πολιτών που θα συνεισφέρουν στην εκάστοτε κοινωνία που εντάσσονται, υπάρχει και η θεωρία ότι εφόσον η πολιτεία, μας προσφέρει ένα περιβάλλον στο οποίο λαμβάνουμε ως παροχές την εκπαίδευση και την εργασία, οφείλουμε να ανταμείψουμε αυτήν την πολιτεία με την «δημιουργία» νέων πολιτών.

Ο κυριότερος αλλά και απλούστερος λόγος της απόρριψης αυτού του επιχειρήματος είναι ότι το καθήκον στην πολιτεία δεν επαρκεί στις μελλοντικές μητέρες ως αίτια απόκτησης τέκνων, καθόσον εκ της φύσεως του επιχειρήματος, καταδεικνύεται έμφαση στο κοινό καλό ήτοι της κοινωνίας και όχι στο συμφέρον του τέκνου. Επίσης αμφισβητείται κατά πόσο δύναται για τις γυναίκες να αποτελέσει κίνητρο τεκνοποίησης η υποχρέωση συνεισφοράς τους στην κοινωνία.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ

Αναλύθηκαν οι λόγοι απόκτησης τέκνων οι οποίοι αφορούν και δικαιολογούν την τεκνοποίηση για εξυπηρέτηση άλλων στόχων, διάφορων από το τέκνο, δηλαδή εστιάζουν στην ευημερία της κοινωνίας, και στην υποχρέωση των πολιτών συνεισφοράς προς αυτήν, αλλά και στην ηθική υποχρέωση των ανθρώπων για συνέχιση της οικογενειακής τους κληρονομιάς μέσα από την διαιώνιση του κληροδοτήματος της οικογένειάς τους. Όσο και αν αυτοί οι λόγοι, δεν αποκλείουν την απόκτηση τέκνου, ωστόσο δεν δικαιολογούν κάποια υποχρέωση τεκνοποίησης.

Οι λόγοι αυτοί εμφανώς καταλήγουν στην εκμετάλλευση της γυναίκας και του παιδιού καθόσον δεν αποσκοπούν στο συμφέρον του τέκνου αλλά στο γενικό καλό της κοινωνίας άρα θα μπορούσαμε να τους εντάξουμε σε θέσεις που αραβιάζουν της προσωπικότητα της γυναίκας αλλά του τέκνου που θα γεννηθεί αφού είναι εξωτερικοί λόγοι και όχι προϊόν ελεύθερης βούλησης και σκέψης αυτόνομων ανθρώπων.

Η χρησιμοποίηση ανθρώπων ως μέσου για την επίτευξη ενός στόχου, ο οποίος στόχος δεν αποσκοπεί απαραίτητως στο καλό τους, συνιστά προσβολή της προσωπικότητας τους.

Ως εκ τούτου θα αναλυθεί και από φιλοσοφικής απόψεως με βάση την ηθική θεώρηση του Καντ, το όριο της αναπαραγωγικής ελευθερίας, δια της χρησιμοποιήσεως του ανθρώπινου σώματος ως μέσου επίτευξης σκοπού.

IV. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 Η ηθική θεώρηση του Καντ.

Η καντιανή έννοια της εργαλειοποίησης και η σχέση της με την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

4.1 Η ηθική θεώρηση του Καντ.

Το πεδίο της βιοηθικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις απόψεις του φιλοσόφου I. Kant, ο οποίος έθεσε τις βάσεις στο ζήτημα της ατομικής αυτονομίας, της αναπαραγωγικής ελευθερίας και των ηθικών διλημμάτων που αυτή εγείρει. Πιο αναλυτικά, ο Kant έδωσε απαντήσεις σε πολλά ηθικά ζητήματα και ερωτήματα του εν λόγω θέματος, παρά το γεγονός ωστόσο ότι ο φιλόσοφος κατηγορήθηκε συχνά για την ταύτιση της αυτονομίας με την ανεξαρτησία, τον ακραίο ατομικισμό και την ασαφή ηθικότητα των θεσμών και των συναισθημάτων (O' Neill, 2011: 98).

Πιο αναλυτικά, ο Γερμανός φιλόσοφος Immanuel Kant στα πλαίσια της ηθικής του φιλοσοφίας και παράλληλα με την Κριτική του Πρακτικού Λόγου παρουσίασε στο έργο του μια συγκεκριμένη φόρμουλα της ανθρωπότητας. Σε ένα από τα βασικά του έργα, στα Θεμέλια της Μεταφυσικής των Ηθών (1785), με το οποίο επηρέασε τους μεταγενέστερους διανοητές της ηθικής σκέψης, ο Καντ προτάσσει τον πρακτικό λόγο, στον οποίο βασίζεται η θεωρία του και αναπτύσσει την ηθική φιλοσοφία, με βάση τη δεοντολογία στην οποία η ανθρωπότητα αποκτά μια νέα διάσταση. Σε αυτό το πλαίσιο επιτάσσεται το δέον, μια από τις βασικότερες έννοιες στο καντιανό έργο, το οποίο οριοθετείται από τον Λόγο και όχι από τα συναισθήματα, ακόμη κι αν πρόκειται για αγνά ή καλοπροαίρετα. Σύμφωνα με την Koorsgaard, στην ορολογία του Καντ η κριτική συνεπάγεται και συνδέεται ως έννοια με τη νομιμότητα της εφαρμογής των λογικών αρχών και των εννοιών τους στα αντικείμενα, ενώ η μεταφυσική εκθέτει αυτές τις αρχές και τους υπαινιγμούς

τους (Koorsgaard, 1996: 12). Προκειμένου λοιπόν να ληφθεί και να εφαρμοστεί οποιαδήποτε θέση, είναι σημαντικό να διέπεται από τη διάσταση της αυτονομίας και του δέοντος.

Βασική προϋπόθεση για την ηθική στο σύστημα του Καντ είναι ο Λόγος και μάλιστα ο ανθρώπινος λόγος, καθώς τα ζώα δεν μπορούν να πράττουν με ηθικό τρόπο, αλλά κυριαρχούνται κατά βάση από το ένστικτο και όχι από τη λογική. Νιώθουν παράλληλα ευτυχία και ευχαρίστηση όταν ικανοποιούν τα ένστικτά τους, ωστόσο για τον Καντ αυτά δεν σχετίζονται με την ηθική, καθώς τα συναισθήματα και η ικανοποίηση λαμβάνουν έναν υποδεέστερο ρόλο. Τα συναισθήματα σύμφωνα με τον Καντ είτε προωθούν μια ηθική συμπεριφορά, είτε την παρεμποδίζουν και για αυτό δεν θεωρούνται ότι ενέχουν μια ηθική αξία. Γι αυτό το λόγο δεν μπορεί μια φιλοσοφική πρακτική θεωρία να βασιστεί σε αυτά (Καντ, 1984: Πρόλογος VIII & IX και 28, 34).

Οι αρχές του πρακτικού λόγου στο πλαίσιο της καντιανής θεώρησης δεν είναι κάτι εύκολο, ούτε κάτι ευχάριστο και θεωρούνται ανεξάρτητες από τα συναισθήματα και τις επιθυμίες. Θεμέλιο της ηθικής θεωρίας σε αυτό το πλαίσιο θεωρείται αυτό που επιτάσσει ο πρακτικός λόγος, ο οποίος τίθεται σαν προσταγή και λαμβάνει τη μορφή τριών διατυπώσεων, η δεύτερη εκ των οποίων είναι η κατηγορική προσταγή της ανθρωπότητας που λαμβάνει την εξής μορφή: «κάθε υποκείμενο πρέπει πάντοτε να πράττει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μεταχειρίζεται πάντα την ανθρωπότητα, (δηλαδή όλους τους ανθρώπους) είτε στο πρόσωπό του είτε στο πρόσωπο κάθε άλλου, ποτέ απλώς ως μέσον, αλλά πάντα και ως σκοπό ταυτόχρονα» (Καντ, 1984: 66).

Επιχειρώντας την αναγωγή του θέματος αυτού στο ζήτημα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, κατά τη διάρκεια της οποίας συχνά οι άνθρωποι γίνονται αντιληπτοί ως μέσα. Γι αυτό το λόγο μάλιστα η συγκεκριμένη θέση αποτέλεσε και αντικείμενο κριτικής από διανοητές, οι οποίοι αντιλήφθηκαν σε αυτήν μια ακαμψία και μια αυστηρότητα, θεωρώντας ότι δεν είναι εφικτό να μην αντιμετωπίσουμε στη ζωή ανθρώπους απλώς ως μέσα. Συνακολούθως αναδύεται το ερώτημα κατά πόσο η καντιανή φόρμουλα

της ανθρωπότητας είναι εύλογη. Η απάντηση του Καντ ως προς αυτό έγκειται στο ότι δεν είναι λάθος να χρησιμοποιούμε κάποιον ως μέσο, αλλά είναι λάθος να χρησιμοποιούμε έναν άνθρωπο μόνο ως μέσο και όχι ταυτόχρονα και ως σκοπό, δεδομένου ότι μόνο με αυτόν τον τρόπο δεν παραβιάζεται η αυτονομία του, ενώ παράλληλα διαφυλάσσεται η αξιοπρέπειά του. Στο ζήτημα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, η φέρουσα ή παρένθετη μητέρα αντικειμενοποιείται και εργαλειοποιείται, καθώς με αντίκρισμα τη χρηματική αμοιβή, αποτελεί το μέσο προκειμένου να υλοποιηθεί η επιθυμία των ενδιάμεσων ατόμων, δηλαδή του ζεύγους που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί.

Η έννοια της αντικειμενοποίησης συνδέεται με την άρση της αυτονομίας και του σεβασμού απέναντι στην ανθρώπινη ιδιότητα του άλλου. Αποτελεί έναν μειωτικό όρο και σε αυτή την περίπτωση φαίνεται ότι καταπατάται η αυτονομία του άλλου. Στην περίπτωση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η γυναίκα αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο, ως μέσο και όχι σαν σκοπός, καθώς περιορίζεται η αυτονομία της και η δράση της, ελέγχεται η καθημερινότητά της και επομένως δεν μπορεί να αναδειχθεί η ανθρώπινή της ιδιότητα.

Ο πρακτικός λόγος που ανέπτυξε ο Καντ αντιλαμβάνεται την ανθρωπότητα ως υποκείμενο που έχει υπόσταση και αξιοπρέπεια και όχι σαν αντικείμενο που χρησιμοποιείται στα πλαίσια μιας εργαλειακής πρακτικής. Γι αυτό το λόγο συγκεντρώνει απόλυτη αξία. (Θ.Μ.Η., 119, 120, 123). Σύμφωνα με την πρώτη διατύπωση της κατηγορικής προσταγής, «το υποκείμενο της πράξης πρέπει να θέλει ο γνώμονας της πράξης του να ισχύει ως καθολικός νόμος». Με άλλα λόγια, είναι σημαντικό οι ανθρώπινες στάσεις και πρακτικές να τίθενται εκ των προτέρων από ένα πρίσμα καθολικοποίησης, να περνούν από μια ανάλογη δοκιμασία και να ελέγχονται σε μια βασική σχετική με την κατηγορική προσταγή. Άλλωστε, υπάρχουν πράξεις, οι οποίες δεν δύνανται να καταστούν καθολικές και νοούνται ως αντίθετες της ηθικής. Γι αυτό το λόγο θα πρέπει να αποφεύγονται, δεδομένου ότι υπάρχουν δύο είδη αντίφασης, η λογική και η βουλητική. (Θ.Μ.Η., 19, 52). Το θέμα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, δεν μπορεί να αποτελέσει καθολικό κανόνα, καθώς σε αυτή την περίπτωση

περιορίζεται η αυτονομία της παρένθετης μητέρας, δεδομένου ότι υποβάλλεται σε περιορισμούς, προκειμένου να φέρει στη ζωή το βρέφος.

Η έννοια της κατηγορικής προστακτικής συνάδει με το καθήκον. Δεδομένου ότι ο ηθικός νόμος καθορίζει τη θέληση, έτσι ώστε να διευρύνει τους υποκειμενικούς της γνώμονες, με σκοπό να καταλάβουν καθολικό κύρος, ο χαρακτήρας του γνώμονα αυτού πρέπει να είναι προστακτικός. Αποτελεί ένα αίτημα, βάση του οποίου ο άνθρωπος πρέπει να πράττει έτσι ώστε η ατομική του πρακτική να έχει την ισχύ, αλλά και τη μορφή ενός καθολικού νόμου που εφαρμόζεται υπό οποιεσδήποτε συνθήκες: «Πράττε μόνο σύμφωνα με ένα τέτοιο γνώμονα, μέσω του οποίου μπορείς συνάμα να θέλεις, αυτός ο γνώμονας να γίνει καθολικός νόμος» (Καντ, 1984: 45). Σε διαφορετική περίπτωση η πράξη είναι ανήθικη. Έτσι διαμορφώνεται ένα είδος εντολής που πρέπει να εκτελέσει η ανθρώπινη συνείδηση, προκειμένου να επιτελεστεί το δέον, αλλά και η ανθρώπινη συμπεριφορά, η οποία είτε συμφωνεί είτε παραβιάζει το καθήκον μας υπό τις δεδομένες συνθήκες, καθώς και από την ηθικότητα κάθε έλλογου όντος (Korsgaard, 1996: 18-22).

Σύμφωνα με τον Καντ και την πρώτη διατύπωση της κατηγορικής του προσταγής, ο «γνώμονας αυτής της πράξης δεν μπορεί να γίνει καθολικός νόμος της φύσης και κατά συνέπεια συγκρούεται εντελώς με το ανώτατο αξίωμα κάθε καθήκοντος» (Kant, 1984: 73). Ανάγοντας τη θέση αυτή στο ζήτημα της Υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, είναι προφανές ότι θεωρείται μια καταδικαστέα πράξη όπως προκύπτει από την δεοντοκρατική ηθική θεώρηση. Αυτό συμβαίνει, καθώς η φύση αποτελεί από στοιχεία που είναι αναγκαίο να ισχύουν τόσο για τις ανθρώπινες πράξεις, όσο και για τις ανθρώπινες καταστάσεις γενικότερα. Έτσι, η φύση είναι κατανοητή σαν ένα σύνολο που υπόκειται στους φυσικούς νόμους και για αυτόν ακριβώς τον λόγο χαρακτηρίζεται από καθολικότητα, αναγκαιότητα, τάξη, ενότητα, νομοτέλεια και την τελεολογική οργάνωση (Ανδρουλιδάκης, 2010: 100-101).

Από την άλλη, η παρένθετη μητέρα διαθέτει καθαρή βούληση σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η οποία αναδύεται σε δύναμη που βοηθά τον άνθρωπο να πράττει

ελεύθερα σαν ηθικό υποκείμενο, δεδομένου ότι δεν επιβάλλει καταναγκαστικά, αλλά αντιθέτως επιλέγει το ηθικό περιεχόμενο των πράξεών του, ως άτομο που κυριαρχείται από την ελεύθερη βούληση και τον πρακτικό λόγο. Η διαδικασία αυτή αποτελεί μια πράξη ελευθερίας και δέσμευσης, καθώς δεσμεύεται στις επιταγές του πρακτικού λόγου, ενώ η ηθική βούληση δεν οδηγεί στην ευτυχία, όπως τα ένστικτα. Οι ηθικές μας υποχρεώσεις προέρχονται από τη βούλησή μας, η οποία αποτελεί τον καθολικό νομοθέτη της ανθρωπότητας (Wood, 1999: 163-164). Ωστόσο η συγκεκριμένη βούληση εμπίπτει σε ηθικούς περιορισμούς και δεν μπορεί να αποτελέσει έναν καθολικό γνώμονα.

Η θεώρηση του Καντ λοιπόν είναι πρωτίστως δεοντολογική, καθώς προέχει η συμπόρευση με τον πρακτικό λόγο, στον οποίο υπακούει η ελεύθερη βούληση. Το στοιχείο αυτό καθιστά την καντιανή ηθική οντολογικά ανώτερη, καθώς το έλλογο ον δεν αυτοδεσμεύεται στις ηθικές αρχές, δεδομένου ότι δεν αποτελεί τη συνέπεια της πράξης που την καθιστά ηθική, καθώς το έλλογο ον δεν αυτοδεσμεύεται στις ηθικές αρχές. Δεν αποτελεί την συνέπεια της πράξης που την καθιστά ηθική ή όχι, αλλά τον σκοπό της, πριν πραγματοποιηθεί η πράξη.

Η αυτονομία στο έργο του Καντ διατηρεί μια καίρια και κομβική σημασία. Η άποψη που εκφράζει σε σχέση με τη σημασία της αυτονομίας για την ηθικότητα θεωρείται αδιάλλακτη. Για την ακρίβεια, πίστευε ότι «η αυτονομία της βούλησης είναι η μοναδική αρχή όλων των ηθικών νόμων και των συμφώνων με αυτούς καθηκόντων». (Καντ, 1785: 33). Η καντιανή θεώρηση της αυτονομίας δεν αποτελεί μια αντίληψη ατομικής αυτονομίας, καθώς μάλιστα ο Καντ δεν αναφέρεται στον αυτόνομο εαυτό ή στα αυτόνομα πρόσωπα ή άτομα, αλλά κάνει ρητή αναφορά στην αυτονομία του λόγου, της ηθικής, των αρχών και του βούλεσθαι. Πιο αναλυτικά, δεν θεωρεί ότι η αυτονομία είναι κάτι που έχουν κάποια άτομα σε μικρότερο και άλλα σε μεγαλύτερο βαθμό και δεν εξομοιώνεται ως έννοια με μια συγκεκριμένη μορφή προσωπικής ανεξαρτησίας ή αυτοέκφρασης, πόσο μάλλον με το

πράττειν σύμφωνα με κάποιες και όχι με άλλες προτιμήσεις. (Ο' Neil, 2011: 108-109).

Η καντιανή αυτονομία λοιπόν εκδηλώνεται στον βίο, ο οποίος είναι σύμφωνος με τα καθήκοντα, στον οποίο εντοπίζεται ο σεβασμός των άλλων και των δικαιωμάτων τους και όχι στον βίο που είναι απελευθερωμένος από όλους τους δεσμούς. Η αυτονομία λοιπόν στο καντιανό πλαίσιο δεν θεωρείται σχεσιακή, δεν έχει διαβαθμίσεις, ούτε πρόκειται για μια μορφή αυτοέκφρασης. Αντιθέτως σχετίζεται με το πράττειν στη βάση ενός συγκεκριμένου είδους αρχών και ειδικά βάση των αρχών της υποχρέωσης. Η συγκεκριμένη θέση, αξίζει να σημειωθεί ότι διαφοροποιείται έντονα σε σχέση με τις θέσεις των σύγχρονων διανοητών, ως προς τη λειτουργία και τον ρόλο της αυτονομίας.

Μια από τις πολλές εκδοχές της κατηγορικής προστακτικής εκφράζεται από τον Καντ στη διατύπωση της αυτονομίας, σύμφωνα με την οποία: «πράττε έτσι, ώστε η θέλησή σου μέσω του γνώμονά της να μπορεί να θεωρεί τον εαυτό της ταυτόχρονα ως καθολικό νομοθέτη». (Θ.Μ.Η., 88). Με αυτόν τον τρόπο, φαίνεται ότι δεν εστιάζει σε ένα συγκεκριμένο είδος επιλογής, μέσω της οποίας ο καθένας θα επέλεγε πραγματικά τους νόμους και τις αρχές για όλους τους άλλους, αλλά σε έναν συγκεκριμένο περιορισμό ή απαίτηση, σε έναν έλεγχο που υποδεικνύει ποιες αρχές θα μπορούσαν να επιλεγούν από όλους, δηλαδή ποιες αρχές θεωρούνται καθολικεύσιμες ή κατάλληλες για να γίνουν οικουμενικοί νόμοι. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεώρηση, τα άτομα μπορούν να επιλέξουν για την πράξη τους αρχές, οι οποίες θα ικανοποιούν ή όχι τους περιορισμούς που τίθενται από την αρχή της αυτονομίας αλλά έχουν λόγους να πράττουν μόνο βάσει αρχών που ικανοποιούν τους συγκεκριμένους περιορισμούς. (Ο' Neil, 2011: 109-110).

Γίνεται φανερό ότι η συγκεκριμένη θέση περί αυτονομίας διαφέρει από τις σύγχρονες, δεδομένου ότι το δρων υποκείμενο που πράττει σύμφωνα με την αυτονομία βάση αρχών πρέπει να είναι πράγματι ελεύθερο για να δράσει, χωρίς να έχει ή να επιδεικνύει μεγάλο βαθμό ψυχολογικής ανεξαρτησίας. Η αυτονομία για τον Καντ δεν νοείται ως η νομοθεσία ενός ατομικού δρώντα ή

ενός επιμέρους προσώπου, ιδέα δηλαδή η οποία εκφράζει μια ακραία εκδοχή της ατομικής αυτονομίας. Η νομοθεσία και η αρχή λοιπόν που προέρχονται από κάτι άλλο στερούνται δικαιολόγησης, εκτός εάν αυτό από το οποίο παράγονται είναι το ίδιο δικαιολογημένο (Ο' Neil, 2011: 109-110).

Οι θεμελιώδεις ηθικές αρχές θα έπρεπε να προϋποθέτουν αυτό που χρειάζεται για να αποτελούν αρχές και επομένως ο ηθικός στοχασμός στηρίζεται στο ιδεώδες μιας ζωής, σύμφωνα με αρχές που αποτελούν αρχές ή νόμους για όλους, σύμφωνα δηλαδή με αρχές που έχουν τη μορφή νόμου. Η αυτονομία βάση αυτών των αρχών δεν σχετίζεται με σπουδαία ή εξαιρετικά άτομα που νομοθετούν για όλους, αλλά με σημαντικές αρχές ή νόμους, οι οποίοι μπορούν να υιοθετηθούν από όλους τους συνηθισμένους δρώντες. Έτσι το ενδιαφέρον του Καντ στρέφεται σε αρχές που είναι κατάλληλες να αποτελέσουν νόμο για όλους (Ο' Neil, 2011: 111).

Τα ερωτήματα που αναδύονται υπάγονται στο γενικότερο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ της καντιανής ηθικής και της ανθρωπολογίας. Οι δύο έννοιες διαχωρίζονται σύμφωνα με τον Καντ, δεδομένου μάλιστα ότι η ηθική είναι μια έννοια *a priori* και θεμελιώνεται κατά βάση στον λόγο και σε έλλογες αρχές και γι αυτό τον λόγο δεν μπορεί να δανείζεται τίποτα από την εμπειρία. Σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται ότι η ηθική δεν στηρίζεται στον άνθρωπο. Ο Καντ επικρίνοντας τα ηθικά συστήματα που είχαν καθιερωθεί μέχρι τότε, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι δεν αναρωτήθηκαν εάν είναι εφικτό να αναζητηθούν οι αρχές της ηθικότητας στη γνώση της ανθρώπινης φύσης, ή από την άλλη εάν οι αρχές αυτές είναι *a priori* ελεύθερες από κάθε εμπειρικό στοιχείο στις καθαρές έννοιες του λόγου.

Εντάσσοντας το ζήτημα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής σε ένα ηθικό πλαίσιο, αξίζει να σημειωθεί η θέση του Καντ για την αυτενέργεια και την ικανότητα του ανθρώπου να αυτοδημιουργήσει και να αυτοκαθορίσει: η φύση θέλησε ο άνθρωπος να δημιουργεί εντελώς από τον εαυτό του όλα όσα υπερβαίνουν την μηχανική οργάνωση της ζωώδους υπάρξεώς του και να μην συμμετέχει σε καμιά άλλη ευδαιμονία ή τελειότητα παρά μόνο σ' εκείνη που

αποκτά ο ίδιος με τον δικό του Λόγο, ελεύθερο από το ένστικτο. Δηλαδή η φύση δεν κάνει τίποτα περιττό και δεν είναι σπάταλη στη χρήση των μέσων για τους σκοπούς της. Καθώς έδωσε στον άνθρωπο λόγο και ελευθερία της βουλήσεως που θεμελιώνεται σε αυτόν, υπέδειξε ήδη με τούτο καθαρά την πρόθεσή της ως προς την εξάρτησή του. Δεν θα έπρεπε δηλαδή να καθοδηγείται από το ένστικτο, ούτε να ικανοποιεί τις ανάγκες του ή να διδάσκεται με επίκτητη γνώση, αλλά αντιθέτως να τα δημιουργεί όλα από τον ίδιο του τον εαυτό. (Καντ, 1984).

Το συγκεκριμένο στοιχείο έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο για την θεωρητική φιλοσοφία, όσο και για την πρακτική. Για την απόκτηση της γνώσης είναι καθοριστικός ο ρόλος και η σημασία της αυτενέργειας, δεδομένου ότι χάρη σε αυτήν ο νους, με βασική αφετηρία το ακατέργαστο υλικό των αισθήσεων και με βάση τις *a priori* μορφές της εποπτείας, όπως και τις δικές του *a priori* μορφές συνθέτει τα στοιχεία αυτά δημιουργώντας την ενότητα της εμπειρικά ή επιστημονικά έγκυρης γνώσης. Ο Καντ θεωρεί ως πρωταρχικής σημασίας την ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργεί ο ίδιος όλα τα στοιχεία από τα οποία εξαρτάται και στα οποία θεμελιώνεται η ευδαιμονία και η ηθικότητά του. Η έκφραση της αυτενέργειας του ανθρώπου χάρη στην οποία ο άνθρωπος μπορεί να δημιουργεί όσα εξαρτώνται από τον ίδιο, αποτελεί η θεμελιώδης αρχή της αυτονομίας (Καντ, 1984: 65).

Δεδομένου ότι επίκεντρο της καντιανής σκέψης είναι η ηθική, αναδύεται το ερώτημα: κατά πόσο η ηθική πράξη και ο ηθικός βίος αναφέρονται και στηρίζονται στον νου, στη βούληση, στο συναίσθημα και σε ολόκληρο τον ψυχικό κόσμο. Σε αυτό το πεδίο εντάσσονται οι νοητικές δυνάμεις, δηλαδή η διάνοια και ο λόγος, ενώ εμφανίζονται παράλληλα οι αισθήσεις, τα συναισθήματα και η αισθητικότητα. Ο Καντ λοιπόν σύμφωνα με τους κριτικούς του καταλήγει στο συμπέρασμα ότι και στην ηθική η *a priori* γνώση είναι η γνώση της διάνοιας και του λόγου, ενώ η κατά αίσθηση γνώση θεωρείται *a posteriori*. Έτσι, ο ηθικός νόμος είναι ένα νόμος του Λόγου, το ηθικό *a priori* θεωρείται εννοιολογικό και ορθολογικό και διατυπώνεται με μορφή κρίσεων, όπως και το θεωρητικό *a priori* (Καντ, 1984).

Προκειμένου να απαντηθεί το εν λόγω ερώτημα είναι βασικό να διακριθούν δυο διαφορετικά επίπεδα ηθικών ζητημάτων και του ανάλογου προβληματισμού. Από τη μια λοιπόν εμφανίζεται το πρωτογενές επίπεδο της ηθικής ζωής, κατά το οποίο τα φαινόμενα εκτυλίσσονται σε ένα πολυσύνθετο επίπεδο συναισθημάτων, συγκινήσεων, διαίσθησης, ενόρασης και σκέψης, ενώ από την άλλη ανιχνεύεται το δευτερογενές επίπεδο του ηθικού στοχασμού για τα ανάλογα φαινόμενα και ζητήματα. Τα δύο αυτά επίπεδα συνδέονται άμεσα και με το θέμα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, τόσο σε επίπεδο σκέψης, όσο και ηθικού στοχασμού. Εφαρμόζοντας την καντιανή άποψη στο συγκεκριμένο ζήτημα, φαίνεται ότι υπερισχύει η εξής θέση του Καντ, σύμφωνα με τον Hartmann: «η άποψη του Καντ δεν είναι ότι η απλοϊκή ηθική συνείδηση και ο ηθικός κοινός νους κατέχει εκπεφρασμένο και ρητώς τον τύπο της κατηγορηματικής προστακτικής και αντιμετωπίζει με αυτόν τις καταστάσεις της ζωής σαν με έναν χάρακα. Ο τύπος είναι μόνο η επιστημονική έκφραση εκείνου που ο καθένας αναγνωρίζει σιωπηρώς και αδιαμόρφωτα, εκείνου που μιλά σιωπηλά στη συνείδησή του· το καθοριστικό γι αυτόν δεν είναι η γνώση, αλλά ο σεβασμός για τον ηθικό νόμο» (Ανδρουλιδάκης, 2010: 70-75).

Παράλληλα είναι απαραίτητο σε ένα τέτοιο πλαίσιο να διακρίνονται δυο βασικά ζητήματα. Καταρχήν, ποιο είναι το κίνητρο της ηθικής βούλησης, το συναίσθημα ή ο λόγος και ο ηθικός νόμος; Η θέση του Καντ ως προς αυτό είναι ότι μοναδικό κίνητρο της ηθικής πράξης αποτελεί ο ηθικός νόμος και ο σεβασμός του ανθρώπου σε αυτόν. Όπως ανέφερε ο Καντ στην Κριτική του Πρακτικού Λόγου «Το ουσιώδες όλης της ηθικής αξίας των πράξεων συνίσταται σε τούτο, ότι ο ηθικός νόμος καθορίζει άμεσα τη βούληση» (Κ.Π.Λ. 5,71/109). Άλλωστε τα αισθήματα θεωρούνται υποκειμενικά και μεταβλητά, ενώ η ηθική κρίση είναι βασικό να έχει κύρος αντικειμενικό, το οποίο μόνο ο λόγος μπορεί να της παράσχει.

Επιπλέον προκύπτει και το ζήτημα της θέσης του συναισθήματος στην ηθική, στο οποίο ο Καντ δεν παραλείπει να αναγνωρίσει τον πολλαπλό του ρόλο. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί η αποφασιστική σημασία του σεβασμού για

τον ηθικό νόμο, ο οποίος μάλιστα αποκαλείται ηθικό συναίσθημα και διακρίνεται από τα υπόλοιπα αισθήματα, καθώς δεν προκαλείται παθητικά από επιθυμίες ή από φόβους, αλλά από τον ίδιο τον Λόγο με αυτενέργεια. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη φράση του Καντ: «δίχως κάποιο ηθικό συναίσθημα δεν υπάρχει κανένας άνθρωπος. Διότι έχοντας πλήρη αναισθησία για το αίσθημα αυτό, θα ήταν ηθικά νεκρός και εάν η ηθική ζωτική δύναμη δεν μπορούσε πια να προκαλέσει ερέθισμα στο συναίσθημα τούτο, τότε η ανθρώπινη φύση θα διαλυόταν στη σκέτη ζώδη φύση [...] έχουμε τη δεκτικότητα της ελεύθερης προαίρεσης για την κίνησή της από τον πρακτικό καθαρό λόγο και τον νόμο του και αυτό είναι εκείνο που αποκαλούμε ηθικό συναίσθημα». (Θ.Μ.Η., 6, 400). Βασική προϋπόθεση των ηθικών συναισθημάτων βέβαια είναι η ηθικότητα, καθώς μάλιστα το ηθικό αίσθημα δεν αποτελεί το όριο της ηθικότητας, αλλά το αποτέλεσμα της, καθώς και το μέτρο της τήρησής της. Με το κριτήριο αυτό επιβεβαιώνεται η σημασία της ορθής τάξης και αλληλουχίας των ηθικών εννοιών. (Καντ, 1984: 71).

Σύμφωνα με τον Wood, η καντιανή ηθική ασχολείται σε μεγάλο βαθμό με την εμπειρική ανθρώπινη φύση, δεδομένου μάλιστα ότι ο Καντ δίνει ως βασικό σημείο αναφοράς την αρχή της ηθικότητας, η οποία πρέπει να γίνει κατανοητή a priori και να είναι ανεξάρτητη από την εμπειρική φύση των ανθρώπινων όντων. Αποτελεί μέγιστης πρακτικής σημασίας σε αυτό το πλαίσιο η παρουσίαση του ηθικού νόμου, αναμειγμένη με ανθρωπολογικές σκέψεις (Wood, 1999: 10).

Δεδομένων των παραπάνω και εφόσον η παρένθετη μητέρα χρησιμοποιείται προκειμένου να επιτελέσει έναν συγκεκριμένο σκοπό, αναδύονται οι θέσεις της αντικειμενοποίησης και της εργαλειοποίησης. Ο φιλόσοφος μελέτησε στο έργο του την έννοια της γενετήσιας επιθυμίας ως μιας πανίσχυρης δύναμης που αντιλαμβάνεται τα πρόσωπα σαν απλά μέσα ή σαν εργαλεία, με σκοπό να ικανοποιηθούν οι επιθυμίες ενός άλλου (Kant, 1963: 165). Η εργαλειοποίηση που προκύπτει στην περίπτωση αυτή αίρει την αυτονομία και την υποκειμενικότητα του ατόμου που υφίσταται την αντικειμενοποίηση. Σύμφωνα με τον Καντ, η τάση αυτή συνδέεται άμεσα με την επιθυμία του

ατόμου να καθορίσει τη συμπεριφορά των άλλων, προκειμένου να ικανοποιηθεί χωρίς να αναλογιστεί τις σκέψεις ή τα συναισθήματα των άλλων. Παράλληλα, αναδύονται τρεις θέσεις που σχετίζονται με την αντικειμενοποίηση, δηλαδή η αδράνεια, η εναλλαξιμότητα και η κτήση (Kant, 1963: 163-165).

Συνακολούθως φαίνεται ότι αίρεται η έννοια της ανθρώπινης υπόστασης, δηλαδή ο σεβασμός στην ανθρωπότητα και η αντίληψη του άλλου ανθρώπου σαν αυτοσκοπού, σαν έλλογου ή ελεύθερου όντος, δηλαδή στοιχεία που απαρτίζουν την ιδιότητά του. Το άλλο πρόσωπο γίνεται αντιληπτό σαν εργαλείο εξυπηρέτησης συμφερόντων, με αποτέλεσμα την εργαλειοποίηση, την άρνηση της αυτονομίας και της υποκειμενικότητας (Kant, 1963: 165).

Το ιδεατό σύμφωνα με τον Καντ θα ήταν να επιδειχθεί σεβασμός στην ανεξαρτησία και την ελευθερία του άλλου, δηλαδή στην προσωπικότητά του σαν έλλογου ή ελεύθερου όντος, δηλαδή έννοια η οποία είναι ασυμβίβαστη με την εργαλειακή μεταχείριση και με την άρση της αυτονομίας και της υποκειμενικότητας (Καντ, ΚΠΛ, 5, 86/129). Το γεγονός αυτό ανάγεται σύμφωνα με τον Καντ στον τρόπο κοινωνικής ιεραρχίας και έτσι επέρχεται η εργαλειοποίηση που συνδέει την άρνηση της αυτονομίας με την υποκειμενικότητα, με αποτέλεσμα το αντικείμενο να χάσει την ανθρώπινή του υπόσταση και να αμβλυνθεί η ικανότητα οριοθέτησης σκοπών με ορθολογικό τρόπο. Αναλόγως ορίζεται και η αντικειμενοποίηση, δηλαδή η υποβάθμιση του ανθρώπου σε αντικείμενο (Kant, 1963: 162- 3).

Οι θέσεις του Καντ για την αντικειμενοποίηση και την εργαλειοποίηση συνεπάγονται ότι το ανθρώπινο σώμα απανθρωποποιείται σαν πράγμα ή εμπόρευμα. Ωστόσο, το γενικότερο πλαίσιο της σχέσης που αναδύεται αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, σχετικά με την έννοια της εργαλειοποίησης. Ανάλογες μελέτες, με αφορμή τις θέσεις του Καντ, αναφέρουν ότι «το προβληματικό δεν είναι η εργαλειοποίηση καθεαυτή (per se), αλλά το να μεταχειριζόμαστε κάποιον κυρίως ή μόνο σαν εργαλείο. Το γενικότερο πλαίσιο

της σχέσης λοιπόν αποβαίνει καθοριστικός παράγοντας» (MacKinnon, 1987: 32–50).

Στο επίκεντρο της φιλοσοφικής θεώρησης του Καντ λοιπόν, επέρχεται η έννοια της εργαλειοποίησης, κατά την οποία μια αφηρημένη έννοια, όπως για παράδειγμα ο άνθρωπος ή ο λαός, αντιμετωπίζεται σαν φυσικό αντικείμενο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προσωπικότητα ή η ικανότητα να αισθάνεται, να αντιλαμβάνεται και να έχει υποκειμενικές εμπειρίες. Η εργαλειοποίηση λοιπόν αποτελεί μια βασική έννοια αντικειμενοποίησης που υπάρχει, όταν ένας άνθρωπος χρησιμοποιείται σαν μέσο και όχι σαν απλό μέσο. Από την άλλη βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι η αντικειμενοποίηση, δύναται να υπάρχει και χωρίς την εργαλειοποίηση.

Η έννοια της εργαλειοποίησης, έτσι όπως αναδύθηκε από το έργο του Καντ, θα μπορούσε να περιοριστεί και να αρθεί, εφόσον η γυναίκα αντιμετωπιστεί σαν αυτοσκοπός, σαν κέντρο ελεύθερης βούλησης και πράξης. Η άρση της αντιμετώπισης της γυναίκας σαν εργαλείο, σε ένα πλαίσιο ισότητας και σεβασμού ενδέχεται να περιορίσει το φαινόμενο αυτό, δηλαδή την αντικειμενοποίηση των γυναικών που αποτελεί ένα βασικό πρόβλημα, καθώς γίνονται αντιληπτές σαν πράγμα. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρείται να αρθεί το συγκεκριμένο είδος εργαλειακής χρησιμοποίησης, το οποίο στερεί τα πρόσωπα από την αυτονομία τους δίνοντας χώρο σε άλλους τρόπους ανάρμοστης χρησιμοποίησης.

Έτσι λοιπόν δεδομένων των παραπάνω, είναι προφανές ότι κατά τη διάρκεια της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η γυναίκα είναι αυτή που χρησιμοποιείται σαν απλό μέσο και όχι σαν αυτοσκοπός. Το γεγονός ότι λαμβάνει μια χρηματική αμοιβή, για την οποία άλλωστε προχωρά και στη συγκεκριμένη διαδικασία, την καθιστά αντικείμενο εργαλειοποίησης. Σε κάθε περίπτωση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής η γυναίκα αντιμετωπίζεται σαν ένα απλό μέσο, καθώς φαίνεται ότι σε αυτή την περίπτωση παρατηρούνται όλες οι διαστάσεις της αντικειμενοποίησης. Συγκεκριμένα, αποτελεί ένα εργαλείο, προκειμένου να εξυπηρετήσει τους σκοπούς του

αντικειμενοποιούντος, αίρεται η αυτονομία της και η αυτοδιάθεσή της, γίνεται αντικείμενο που στερείται αυτοβουλίας και ενεργητικότητας, αποτελεί εναλλάξιμο αντικείμενο, με άλλα αντικείμενα του ίδιου τύπου ή με αντικείμενα διαφορετικού τύπου.

Δεδομένων των παραπάνω λοιπόν, κατά τη διάρκεια της εφαρμογής των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η γυναίκα χρησιμοποιείται ως απλό μέσο και όχι ως αυτοσκοπός. Το γεγονός αυτό φαίνεται από το ότι η γυναίκα που παρεμβάλλεται στην όλη διαδικασία λαμβάνει χρηματική αμοιβή, ενώ έπειτα από τη διαδικασία αυτή δεν έχει καμία σχέση με αυτό. Η δότρια ωαρίων αλλά και η παρένθετη μητέρα σε ένα τέτοιο πλαίσιο αντιμετωπίζονται σαν απλά μέσα, καθώς μάλιστα υπάρχουν και οι ανάλογοι περιορισμοί με τους οποίους συμμορφώνονται, εφόσον συμμετέχουν στην όλη διαδικασία. Το βασικό κίνητρο της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής λοιπόν θεωρείται η χρηματική απολαβή που θα λάβει η παρένθετη μητέρα και όχι κάποιος αλτρουιστικός λόγος.

Σε αυτό το πλαίσιο, αναφαιίνεται και ένα είδος αντικειμενοποίησης που συμβιβάζεται με την αυτονομία. Για την ακρίβεια, στο πλαίσιο της σύνδεσης του θέματος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με την καντιανή ηθική, αντιλαμβάνεται κανείς ότι μια τέτοια μέθοδος αναπαραγωγής, θα μπορούσε να είναι αποδεκτή στο σύστημα του Καντ μόνο με τις εξής προϋποθέσεις:

- Εφαρμογή του ανθρώπινου λόγου, σε κάθε ανθρώπινη παρεμβατική στην φύση, ενέργεια που σχετίζεται με την εφαρμογή μεθόδων ΥΙΑ.
- Αποφυγή κινήτρων που εφορμούνε από το ένστικτο και από το συναίσθημα
- Αποφυγή αντιμετώπισης του άλλου ως μέσου και σκοπού ταυτόχρονα
- Διαφύλαξη της αξιοπρέπειας και του ανθρώπινου σεβασμού
- Αποφυγή καταστάσεων εργαλειοποίησης

- Ελεύθερη βούληση προσώπων
- Αυτονομία του λόγου, της ηθικής, των αρχών και του βούλεσθαι
- Αναγωγή της πράξης σε καθολικό νόμο και διάθεση υπακοής σε αυτόν.

4.2 Η θεωρία της ταυτότητας

Κατά την θεωρία της ταυτότητας του De Grazia, ταυτότητα σε μετρήσιμο μέγεθος είναι οι καταστάσεις μέσα στις οποίες εξελίσσεται ένα άτομο και υπάρχει σε βάθος χρόνου και διαχωρίζεται στην βιολογική και κατ'ουσίαν προσωπικότητα, η οποία κατά βάση παρουσιάζει και περισσότερες ιδιαιτερότητες από την βιολογική.

Κατά την συντακτική άποψη (του παραπάνω) είμαστε πρόσωπα αποτελούμενα από τον ανθρώπινο οργανισμό. Ο καθένας από εμάς είναι ένας ιδιαίτερος οργανισμός . Κατά αυτή την θεωρία υπάρχει διαρκής εξέλιξη στην προσωπικότητα μας, η οποία εξαρτάται από την ικανότητα του καθενός για αυτοπροσδιορισμό ο οποίος καθορίζεται από τα κριτήρια του για την ζωή. Ο αυτοπροσδιορισμός μας πρέπει να είναι συνεχής και **ο οποίος δεν έγκειται στην βιολογική μας ταυτότητα.** (Malek, 2006).

Η αναφορά αυτή καταδεικνύει ότι, σύμφωνα με τον De Grazia, η διαμόρφωση της προσωπικότητας μας, δεν θα εξαρτηθεί από την βιολογική ταυτότητα, άρα, και η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, καθίσταται ασφαλής για το τέκνο, καθόσον η ανωνυμία της βιολογικής ταυτότητας του, δεν θα επηρεάσει την εν γένει ανάπτυξη του.

Κατά τον Philip Peters η αναπαραγωγική μας ελευθερία είναι δεδομένη αλλά η υποχρέωση προστασίας των μελλοντικών παιδιών είναι όχι μόνο φιλοσοφική επιταγή αλλά διαρκή επιβεβλημένη συνιστώσα.

Εντοπίζει το καθήκον των γονιών, όχι στην επιλογή της ασφαλέστερης αναπαραγωγικής μεθόδου, καθόσον δεν είναι αυτή η επιλογή που θα βλάψει το παιδί, αφού η μη επιλογή αναπαραγωγικής μεθόδους εξισώνεται με την ανυπαρξία στην ζωή, αλλά **με την ταυτότητα που θα αποκτήσει το παιδί** σε όλη του την ζωή.

Αναρωτιέται εάν είναι η γεννητική ταυτότητα αυτή που επηρεάζει τον κάθε άνθρωπο και καταλήγει στο σωστό συμπέρασμα ότι όσο και εάν η γεννητική ταυτότητα διαμορφώνει την προσωπικότητα του ανθρώπου, άρα δημιουργείται υποχρέωση στους γονείς να επιλέξουν σωστά την αναπαραγωγική μέθοδο που θα χρησιμοποιήσουν για το μελλοντικό παιδί

τους, η ταυτότητα σε βάθος χρόνου θα διαμορφωθεί από πολλούς κοινωνικούς, εξωτερικούς παράγοντες που θα υπερισχύσουν της γενετικής ταυτότητας. Κατά τον Philip Peters, η μόνο περίπτωση που θα υπερισχύσει το «κακό» που μπορεί να προκαλέσει η επιλογή μίας επισφαλούς αναπαραγωγικής μεθόδου, είναι η περίπτωση που το μέλλον πρόσωπο που θα γεννηθεί από αυτήν την μέθοδο, εν τέλει ζήσει μία ζωή όχι άξια και συγκρίσιμη με την απόλυτη ανυπαρξία. (MALEK, 2006).

Σαφώς αυτή η άποψη, επιτρέπει και προσδίδει μεγαλύτερη αναπαραγωγική ελευθερία στους γονείς, αφού εξαρτά την ελευθερία της αναπαραγωγής από την μελλοντική ευτυχία του τέκνου, την οποία όμως και δεν την συνδυάζει, αφού καταλήγει ότι και πολλοί άλλοι παράγοντες θα διαμορφώσουν την ζωή ενός ανθρώπου και πρέπει να έχει αυτή την ευκαιρία την οποία την θεωρεί υπέρτερη της ανυπαρξίας. Κρίνω ότι αυτή η άποψη «δικαιολογεί» εσφαλμένα μία υπέρμετρη και εγωιστική ίσως ελευθερία που δημιουργεί το βιοηθικό πρόβλημα που αναφέραμε, εάν υπάρχει το δικαίωμα, με οποιοδήποτε κόστος, της απόκτησης του τέκνου.

Αντιστοίχως έρχεται η θεωρία του Parfit, **τη μη ταυτότητας** ο οποίος παρατηρεί ότι οι κάθε είδους αναπαραγωγικές επιλογές που κάνουμε, επηρεάζουν όχι μόνο τις συγκεκριμένες συνθήκες (βιολογικές) αλλά καθορίζουν την ταυτότητα του προσώπου στο μέλλον (1984, 362-363). Σύμφωνα με αυτό ονομάζει το « πρόβλημα της μη ταυτότητας» όταν η αναπαραγωγή καθορίζει **τον ποιον** αναπαράγουμε. Πολλοί άνθρωποι συνεχίζει, πιστεύουν ότι είναι «κακό» να φέρουν στον κόσμο ένα ανάπηρο ή άρρωστο τέκνο , όταν θα μπορούσαν με μία αναβολή της σύλληψης, να γεννήσουν ένα υγιές τέκνο. Ωστόσο ο Parfit, υπό το πρίσμα της θεωρίας της μη ταυτότητας, θεωρεί ότι δεν μπορούμε να αποδείξουμε γιατί είναι λάθος τέτοιες επιλογές, αφού σε αντίθετη περίπτωση, αν δεν είχαν παρθεί αυτές οι αποφάσεις, αυτά τα άτομα δεν θα ήταν στην ζωή (και επισημαίνει ότι άνθρωποι με αναπηρίες, είναι ευτυχισμένοι που ζουν).

Ολες αυτές οι παρατηρήσεις και σχολιασμοί, ξεκινώντας από τους λόγους της τεκνοποίησης αλλά και τις συνέπειες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής , ανάγονται στο πλαίσιο της αυτονομίας μας, της ελεύθερης βούλησης αλλά και

του λόγου και καντιανής κατηγορικής προσταγής, και θεμελιώνουν το βασικό βιοηθικό ερώτημα και αξίωμα της υπό όρους αναπαραγωγικής ελευθερίας, καθόσον υπάρχει η ευθύνη μας στα μέλλοντα πρόσωπα.

4.3 Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή σε βιοηθική εποχή . Παραινήσεις για το μέλλον.

Τα ηθικά διλήμματα που θέτει η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή πρέπει να ληφθούν υπόψη από νομοθετικής αλλά και βιοηθικής άποψης.

Αρχικά πρέπει να γίνουμε σκεπτικοί –επιφυλακτικοί στην εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος όπως επιχειρείται με τις διάφορες αναπαραγωγικές μεθόδους αλλά και να εξασφαλίσουμε πρόσβαση στις μη γόνιμες γυναίκες σε αυτές, μέσω επαρκούς νομοθετικής πρόβλεψης αλλά και αυστηρών κριτηρίων για την πρόσβαση στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

Πρέπει να αναφερθεί ότι δυστυχώς η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή έχει καταστεί «εμπορική βιομηχανία» με εκατομμύρια κέρδη και δυστυχώς κάποιες ανεπτυγμένες χώρες όπως η Αμερική, έχουν επιτρέψει την επιχείρηση αυτή χωρίς ταυτόχρονη αυστηρή νομοθετική πρόβλεψη.

Αντιθέτως άλλες περισσότερο βιομηχανικές χώρες , έχουν υιοθετήσει περιορισμούς προκειμένου να προστατέψουν διαδοχικά όλα τα μέρη που συμμετέχουν στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή δηλαδή το άτεκνο ζευγάρι, τον δότη ή δότρια και το παιδί που θα γεννηθεί.

Ένα καλό παράδειγμα σε αυτό αποτελεί το Ηνωμένο Βασίλειο . Η νομοθεσία της χώρας αυτής, δείχνοντας απόλυτο σεβασμό στην προοπτική και επιθυμία των άτεκνων ζευγαριών, επιτρέπει την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή αλλά με αυστηρές προϋποθέσεις προς αποφυγή της κλωνοποίησης, της ευγονικής (φύλου κυρίως) μέσω της πρόωρης εμβρυικής διάγνωσης (με όποια μέθοδο και αν γίνει) και με απόλυτη προστασία στην δωρεά γενετικού υλικού.

Πέραν της προστασίας, από την εμπορευματοποίηση τα μετέχοντα μέρη στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, πρέπει να γνωρίζουν και τις συνέπειες στην υγεία τους που επιφέρει η όλη αυτή διαδικασία , έτσι ώστε η συγκατάθεση τους να είναι ενήμερη για παράδειγμα η πρόκληση τεχνητής πολλαπλής ωορρηξίας για την επίτευξη της υποβοηθούμενης in vitro αναπαραγωγής προϋποθέτει μεγάλη λήψη ορμονών που με βεβαιότητα επιφέρουν αρνητικές συνέπειες στον οργανισμό.

Η εξάπλωση της δυνατότητας που επήλθε με την «επανάσταση» ουσιαστικά στην αναπαραγωγή έχει δημιουργήσει ποικίλα βιοηθικά ζητήματα και ίσως θα πρέπει να τεθούν κάποια βασικά ερωτήματα. Δηλαδή:

- Υπάρχει άραγε σημαντική διαφορά ανάμεσα στην γυναίκα που θέλει να τερματίσει μία απρόσμενη/ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη με την δυνατότητα να προεπιλέξει τα γενετικά χαρακτηριστικά του τέκνου της;
- Ποια θα πρέπει να είναι αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα «αναπηριών» που θα κρινόταν σκόπιμο να απομονώσουμε από την κοινωνία;
- Θα ήταν σκόπιμο η αναπαραγωγή να μεταλλαχθεί σε εμπορεύσιμη επιλογή τέκνου με συγκεκριμένο χρώμα μαλλιών, ματιών και άλλων τέτοιων γνωρισμάτων;
- Είναι θεμιτό να επιτρέψουμε την επιλογή φύλου, είτε λόγω κουλτούρας όπως συμβαίνει σε μερικές χώρες είτε βασιζόμενοι στην αναπαραγωγική αυτονομία και ελευθερία μας;
- Πρέπει να επιτρέπεται «αποζημίωση» που καταβάλλεται στις γυναίκες των χωρών όπως η Ινδία, για τον δανεισμό του αναπαραγωγικού τους υλικού (από ωάρια έως την μήτρα) η οποία αποζημίωση συμβάλλει στην επιβίωση τους ωστόσο είναι απόλυτα θεμιτή :
- Υπάρχει ενδεχόμενο η όλη αυτή αναπαραγωγική επανάσταση να οδηγήσει σε μεθόδους κλωνοποίησης και μια γενικότερη αναπαραγωγική τροποποίηση;

Όλοι αυτοί οι προβληματισμοί, σαφώς οδηγούν στην εκτίμηση της αναγκαιότητας θέσπισης παγκοσμίως, λογικών περιορισμών και οδηγιών, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί μία τεχνητή αναπαραγωγή ασφαλής για την γυναίκα, κατοχυρώνοντας τα δικαιώματα αυτής αλλά και όλων των μερών που μετέχουν (δότρια, τέκνο) οι οποίοι πρέπει να αισθάνονται απόλυτα ασφαλείς για την μέθοδο που θα χρησιμοποιήσουν και το επιγενόμενο αποτέλεσμα. (Coeytaux, Darmovsky, Fogel, 2011)

Κατά τον Philip Peters η υποχρέωση μας στα μέλλοντα πρόσωπα είναι υπαρκτή και δεδομένη, παρόλο που αυτά τα πρόσωπα δεν υπάρχουν ακόμα.

Διευκρινίζει ότι έχουμε καθήκον να «παράγουμε» μελλοντικά παιδιά χρησιμοποιώντας τις ασφαλέστερες μεθόδους. Επίσης στις περιπτώσεις που η χρήση της αναπαραγωγικής ελευθερίας καταλήξει στην δημιουργία ενός παιδιού του οποίου η ζωή είναι χειρότερη από την «ανυπαρξία», είχαμε καθήκον να μην γεννηθεί αυτή η ζωή. Υποστηρίζει ότι είναι αυτό ένα βασικό μας ηθικό καθήκον **δηλαδή** να λαμβάνουμε **υπόψιν το συμφέρον του μελλοντικού παιδιού** και πολλές φορές επιβάλλεται.

4.4 Θέτοντας την ηθική στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Η έναρξη της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής σχετίζεται με την έρευνα στο έμβρυο βασιζόμενη στην αξιοπιστία και εμπιστοσύνη αυτών των τεχνικών. Τα έμβρυα που χρησιμοποιούνται είναι «πλεονάζοντα» έμβρυα ή έμβρυα που έχουν δημιουργηθεί για ερευνητικούς σκοπούς. Συνδεόμενη η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή με το έμβρυο, εγείρονται διάφορα ηθικά διλήμματα σχετικά με τη ταυτότητα του εμβρύου που χρησιμοποιείται στην έρευνα και κατά πόσο οφείλεται να αντιμετωπισθούν αυτά τα έμβρυα με σεβασμό ή μόνο ως απλό γενετικό υλικό χρησιμοποιούμενο για ερευνητικούς σκοπούς.

Οι πολύδυμες κυήσεις, οι οποίες είναι συνήθως αποτέλεσμα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με όλες αυτές τις μεθόδους που έχουν αναφερθεί, θεμελιώνουν πολλαπλά κοινωνικά, ψυχολογικά και ιατρικά προβλήματα για τους γονείς και ιδιαίτερα για την μητέρα.

Ενδεικτικά θα αναφερθεί ότι προκειμένου να επιτευχθεί η εμφύτευση των εμβρύων, η γυναίκα υποβάλλεται σε ορμονική θεραπεία που εμφιλοχωρεί κινδύνους για την υγεία της γυναίκας. Επιπλέον οι πολύδυμες γεννήσεις δύναται να δημιουργήσουν προβλήματα τόσο κοινωνικά όσο και ψυχολογικά. Έρευνα έδειξε ότι ένα χρόνο μετά την γέννηση τριδύμων, η μητέρα αισθάνεται κοινωνικά απομονωμένη, ιδιαίτερα ταλαιπωρημένη και καταθλιπτική. Ακόμα και 4 χρόνια μετά την γέννηση τριδύμων η μητέρα, εκφράζει ιδιαίτερη κούραση, συναισθηματική φόρτωση και δύσκολη επικοινωνία με τα τέκνα της. Ακόμα και οι μητέρες με δίδυμα, αντιμετωπίζουν εξίσου σημαντικούς κινδύνους σε σχέση με τις μητέρες με ένα παιδί.

Ευνόητο είναι ότι αυτά τα προβλήματα, μεγιστοποιούνται όταν ένα ή περισσότερα από τα παιδιά της πολλαπλής κύησης, έχει πνευματική ή σωματική αναπηρία.

Επιπλέον σε μία εποχή που οι πόροι για την υγεία είναι πεπερασμένοι, το παραπάνω κόστος για την φροντίδα των παιδιών από την πολύδυμη κύηση, πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν από τους εμπλεκόμενους γονείς, καθόσον

ουσιαστικά επηρεάζει την ευμάρεια όλης της οικογένειας και της κοινωνίας γενικότερα.

Ένα επίσης σημαντικό ηθικό δίλημμα που δημιουργείται είναι η ενήμερη απόφαση για τον αριθμό των εμβρύων που θα εμφυτευθούν. Ορισμένοι ιατροί, δεν δέχονται τις επιθυμίες των ασθενών τις οποίες θεωρούν πατερναλιστικές, επεμβαίνουσες στην ιατρική επιστήμη. Έρευνες έχουν δείξει ότι άτεκνα ζευγάρια (δηλαδή μη γόνιμα), δεν θεωρούν εμπόδιο την πολλαπλή κύηση, αρκεί να υπάρχει η ενήμερη συγκατάθεση τους. Στο πλαίσιο αυτής της απαραίτητης ενημέρωσης, και εφόσον υπάρχει στους ασθενείς, έχει παρατηρηθεί αναβολή στην εξωσωματική γονιμοποίηση λόγω των πιθανών παρενεργειών. (Pvennings, de Wert,2003)

Το γεγονός ότι η επιλογή της τεκνοποίησης αποτελεί κάποιες φορές την σωστή επιλογή, δεν συνεπάγεται ότι σε κάθε περίπτωση είναι η ορθή.

Επίσης πρέπει να διαχωρίσουμε την γενικευμένη υποχρέωση της αναπαραγωγής με την επιθυμία αναπαραγωγής σε συγκεκριμένο χρόνο αλλά και με τον συγκεκριμένο άνθρωπο.

Η Julian Savulescu θέτει ένα όριο για την αναπαραγωγή το οποίο είναι αδιάβλητο, δηλαδή δεν μπορεί να επιτρέπεται όταν εγκυμονεί κινδύνους για την υγεία της μητέρας αλλά και του παιδιού. Αναφέρθηκε ότι οι πολύδυμες κύσεις είναι ένα αυξημένο κόστος για κάθε εθνικό σύστημα υγείας. Άρα ο κίνδυνος της σωματικής αρρώστιας ή της πνευματικής αναπηρίας πρέπει να αποτελεί ένα τροχοπέδη στην επιλογή της άνευ όρων τεκνοποίησης.

Ακόμα και στο θέμα της άμβλωσης υπάρχουν περιπτώσεις που ηθικά είναι αποδεκτή. Δηλαδή μερικές φορές η αναπηρία του εμβρύου δημιουργεί διλήμματα για το τι είναι ηθικά επιτρεπτό ήτοι η γέννηση ενός παιδιού με σοβαρές αναπηρίες ή η εκ προοιμίου άμβλωση .Όπως λοιπόν σε αυτήν την περίπτωση δημιουργείται αυτό το ερώτημα το οποίο χρήζει επιλογής, έτσι και στην περίπτωση της αναπαραγωγής γενικότερα, πάντα θα υπάρχει το δίλημμα εάν αποτελεί την πιο σωστή επιλογή υπό ορισμένες συνθήκες.

Ο Parfit παρατηρεί ότι οι αναπαραγωγικές επιλογές που κάνουμε, δεν επηρεάζουν μόνο τις συγκεκριμένες επιλογές, αλλά και την ταυτότητα των προσώπων που θα προκύψουν στο μέλλον. (1984,362-364). Σύμφωνα με τον Parfit όταν αναπαράγουμε καθορίζουμε αυτόν που δημιουργούμε.

Σύμφωνα με την θεωρία της ταυτότητας, για την οικογένεια που αποφασίζει να τεκνοποιήσει, δεν έχουν σημασία, οι γαμέτες που θα δώσουν το έμβρυο. Για την μητέρα είναι απλά το πρώτο ή το δεύτερο παιδί της, υπολογίζοντας την βασική ηθική υποχρέωση, απέναντι στα παιδιά, δηλαδή της εκπαίδευσης, της υγείας, και της δημιουργίας μελλοντικών γονέων για την κοινωνία.

Κατά αντίθετη άποψη, ο Purdy υποστηρίζει ότι είναι λάθος – διακινδύνευση να αναπαράγουμε όταν υπάρχει ένας υψηλός κίνδυνος να μεταφέρεις μία σοβαρή αρρώστια ή αναπηρία στο έμβρυο. Αυτή η άποψη επιδεικνύει ότι ορισμένες αναπαραγωγικές συμπεριφορές είναι εσφαλμένες, μία θέση που πρέπει να γίνει αποδεκτή ακόμα και από αυτούς που διαφωνούν (2004,144)

Κατά την παραπάνω διατύπωση είναι εύλογο σε κάθε περίπτωση αναπαραγωγής να υποβάλετε το εξής ερώτημα,

« Τι είδους ζωή είναι πιθανόν να ζήσει το παιδί μου;»

Βεβαίως στις περισσότερες περιπτώσεις, το γενικότερο επίπεδο ζωής του παιδιού είναι δύσκολο να προβλεφθεί. Δεν είναι δυνατόν με ακρίβεια να διαγνωστεί ότι το παιδί που θα γεννηθεί θα υποφέρει, καθόσον τα περισσότερα προβλήματα που δύναται να προκύψουν, τις περισσότερες φορές είναι μη προβλέψιμα.

Ωστόσο για κάθε μελλοντικό γονέα ισχύει ένας γενικός κανόνας αναπαραγωγής, δηλαδή της υποχρέωσης της μη αναπαραγωγής εάν δεν μπορούμε να εξασφαλίσουμε ένα συγκεκριμένο επίπεδο γονεϊκής ικανότητας ο οποίος κανόνας εκπορεύεται από το συμφέρον του τέκνου.

V.I ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η ευθύνη μας στην απόφαση της μη αναπαραγωγής , είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις προοπτικές των γονέων αλλά και το περιβάλλον και το αντίστοιχο κοινωνικό σύνολο.

Η σχέση ανάμεσα στην αυτόνομη και ιδιωτική απόφαση για αναπαραγωγή και το κοινωνικό σύνολο , εντοπίζεται στο σύστημα υγείας αλλά και τους πεπερασμένους πόρους. Το σύστημα υγείας είναι δε αυτό που θα φροντίσει αλλά και θα επιβαρυνθεί σε κάθε περίπτωση κύησης, γέννησης, μητρικής φροντίδας όπως και χρησιμοποίηση αναπαραγωγικών μεθόδων σε περίπτωση μη γονιμότητας.

Η αναπαραγωγή καθίσταται ζήτημα οικολογικού σεβασμού . Υπάρχουν δύο πιθανότητες , που μπορεί να ακούγονται υπερβολικές, αλλά πρέπει να ληφθούν υπόψιν. Υπερπληθυσμός από την μία πλευρά αλλά και κίνδυνος για εξαφάνιση του ανθρώπινου είδους από την άλλη.

5.1 ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΣ ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα ποια θα πρέπει να είναι η αναπαραγωγική μας επιλογή και στις δύο πιο πάνω περιπτώσεις , καθόσον δεν είναι αδύνατο να πιστεύουμε ότι οι επιλογές μας δεν επηρεάζουν αυτές τις καταστάσεις ή έχουν μόνο μικρή επιρροή.

Κατά τον Tim Mulgan, φαίνεται να είναι εντελώς απίθανη η συσχέτιση της αναπαραγωγικής ελευθερίας με το μέγεθος του πληθυσμού. Η εννοιολογική έννοια του «αναπαραγωγικού κανόνα» δεν εξηγεί επακριβώς πόσα παιδιά πρέπει να έχει ο καθένας από εμάς. Αντιθέτως το μέγεθος του πληθυσμού, σχετίζεται από τις προτιμήσεις των ανθρώπων. Εφόσον οι κανόνες της αναπαραγωγικής ελευθερίας, δεν εξασφαλίζουν την διατήρηση του πληθυσμού σε επιτρεπτά όρια, τότε είναι αμφίβολο κατά πόσο ένας ιδανικός κώδικας, θα συμπεριλαμβάνει αυτούς τους κανόνες.

Η Jennifer Wise αναφέρει ότι « σε παγκόσμιο επίπεδο, «παράγουμε» εκατομμύρια περισσότερα παιδιά από αυτά που δυνάμεθα να φροντίσουμε. Σύμφωνα με την UNESCO, επιτρέπουμε σε περισσότερο από 10 εκατομμύρια παιδιά να πεθάνουν από την πείνα, τον πόλεμο, την μαλάρια και άλλες ιάσιμες ασθένειες, κάθε χρόνο». Πράγματι γεννιούνται όλο και εκατομμύρια περισσότερα παιδιά στον κόσμο ωστόσο με άνιση κατανομή ανάμεσα στον δυτικό και αναπτυσσόμενο κόσμο. Σύμφωνα με έρευνα των Ηνωμένων Εθνών, ο πληθυσμός των περισσότερων αναπτυγμένων κρατών αναμένεται να αυξηθεί από 1,23 δισεκατομμύρια σε 1,28 δις, ενώ επιπλέον 1,15 δις θα αποτελέσει μετανάστες στις αναπτυγμένες χώρες από τις αναπτυσσόμενες.

Αν και η τεκνοποίηση στις αναπτυγμένες χώρες έχει μειωθεί λόγω κοινωνικών φαινομένων δηλαδή της αύξησης του μορφωτικού επιπέδου, της αντισύλληψης και του οικονομικού προγραμματισμού, είναι παγκόσμια επιταγή, να επιτύχουμε ένα εφικτό μέγεθος πληθυσμού που θα εγγυηθεί την συνέχιση του πλανήτη, όχι μόνο για μερικούς αλλά για όλους.

Ωστόσο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού δεν αφορά μόνο τις αναπτυσσόμενες χώρες αλλά τις αναπτυγμένες.

Στον Καναδά μία 63χρονη γυναίκα γεννάει παιδί με δωρεά ωαρίων. Ο τύπος την επευφημεί, γιατί συνέβαλε στο δημογραφικό πρόβλημα του Καναδά. Ωστόσο επιφανειακή κριτική σε αυτό το γεγονός αποτελεί το λιγότερο ξενοφοβική εκδοχή και φόβος ότι ο πληθυσμός της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής θα υπολείπεται του πληθυσμού των αναπτυσσόμενων χωρών. Αλλά εάν το μέλλον της Δυτικής Ευρώπης φαίνεται να «απειλείται» από αυτήν την δημογραφική ανισότητα, οι δυτικές πολιτείες μπορούν αν αυξήσουν το ποσοστό τους στην μετανάστευση. Ο πολιτισμός μπορεί ισάξια να αναπτυχθεί από λευκούς ή μαύρους, αυτόχθονες ή μετανάστες.

Επιπλέον το δημογραφικό πρόβλημα στον δυτικό κόσμο, σαφέστατα υποδεικνύει την αντιμετώπιση στην τεκνοποίηση, το οποίο είναι και θέμα αυτής της εργασίας, ωστόσο δεν θα ήταν σκόπιμο να ειπωθεί ότι το θέμα του πληθυσμού πρέπει να απασχολήσει είτε τον δυτικό κόσμο με την δεδομένη υπογεννητικότητα είτε τον αναπτυσσόμενο κόσμο με τον υπερπληθυσμό αλλά να αντιμετωπιστεί σφαιρικά και συνολικά.

5.2 ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΟΡΙΟ- ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

Πόσο μπορούν άραγε τα ζευγάρια να περιορίσουν την επιθυμία τους για αναπαραγωγή; Ο Thomas Young λέει ότι τα κίνητρα πίσω από την αναπαραγωγή και τον υπερπληθυσμό, είναι συχνά ίδια: πολιτισμικές επιδιώξεις, κοινωνικό γίνεσθαι, προσωπική ικανοποίηση, αύξηση της ευτυχίας, ή μία αλτρουιστική διάθεση να μοιράζεσαι με άλλους (2001,185).

Καταλήγει ότι « αποκτώντας ακόμα και μόνο ένα παιδί κάθε οικογένεια, συνήθως παράγει περιβαλλοντική επίδραση, συγκρίσιμα, σε ένα διαισθητικό επίπεδο ικανής εξάντλησης των πηγών και των πόρων» . Ακόμα και εάν κάθε ένας Αμερικάνος, αποκτάει δύο παιδιά, σε έναν κόσμο με παραπάνω από 6 δισεκατομμύρια κόσμο, έχει σημασία, και μπορεί να αποτελέσει καταστροφή το οικοσύστημα και τις μελλοντικές γενεές.

Ως εκ τούτου, και ως συνετή συμπεριφορά, οι ευσυνείδητοι πολίτες του αναπτυσσόμενου κόσμου, έχουν την ευθύνη, να αντιμετωπίσουν την αναπαραγωγή ως ένα ηθικό ζήτημα, και να αξιολογήσουν τους λόγους τους για τεκνοποίηση.

Βέβαια η ηθική υποχρέωση για την απόκτηση ενός τέκνου ή ολοκληρωτική απαγόρευση τεκνοποίησης, είναι αμφισβητήσιμη.

Εύλογα αντιλαμβάνεται κανείς ότι το αναπαραγωγικό όριο δεν μπορεί να περιοριστεί με νομοθετική απαγόρευση, η παραβίαση της οποίας θα επισύρει και ποινές (Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας). Ούτε η κοινωνική πολιτική με αυστηρά μέτρα σε κάθε επόμενη από την πρώτη γέννηση, θα είναι αποτελεσματική. Ως μόνη λύση είναι η επιλογή της αναπαραγωγής να προσδιορίζεται από το ηθικό αίσθημα του καθενός, και από μία συνείδηση αυτοπεριοριστική για το κοινό καλό. Εξάλλου, εφόσον ο παγκόσμιος πληθυσμός «σταθεροποιηθεί», σε ένα επίπεδο που θα είναι ικανοποιητικό για τις δυνατότητες του πλανήτη, θα δύναται να προκύψουν πάλι μεγάλες οικογένειες, και γιατί θα έχει μειωθεί οι κίνδυνοι από τον υπερπληθυσμό, οι οποίοι δεν θα είναι πλέον τόσο άμεσοι και συντριπτικοί, αλλά και γιατί ο

πλανήτης θα έχει δοκιμάσει μία περίοδο περιορισμένης αναπαραγωγής, κατά την οποία οι πολίτες αυστηρώς προγραμματίζουν την τεκνοποίηση.

Βέβαια, μελετώντας την ηθική μας υποχρέωση στην δραματική αύξηση του πληθυσμού, πρέπει να δούμε και το άλλο παράδοξο: την πιθανή εξαφάνιση του ανθρώπινου είδους. Μερικοί άνθρωποι υποστηρίζουν , ότι ο ανθρώπινος πληθυσμός παρόλη την τρομαχτική αύξηση του, θα φτάσει στο αποκορύφωμα του και μετά θα μειωθεί. Ενδεικτικά το ποσοστό των γυναικών στην Αμερική που αυτοαποκαλούνται ως ελεύθερες από παιδιά, έχει αυξηθεί στο 6,2 το έτος 2002, από το 4,9 που ήταν το 1982 (στατιστικές δημοσιευμένες στο Kingston 2009,38). Αυτή η διαπίστωση καταδεικνύει ότι θα υπάρχει έλλειψη στον πληθυσμό από νέους ανθρώπους (μελλοντικούς εργάτες) και ότι ο πληθυσμός γερνάει. Οπότε, στον κίνδυνο της εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους, θα υπάρχει μία ηθική υποχρέωση των ζευγαριών για τεκνοποίηση. « Η ιδέα ενός κόσμου χωρίς ζωή φαντάζει τρομερή. Ο κόσμος με την ανθρώπινη ζωή και κάθε άλλου είδους από ύπαρξη, είναι καλύτερη από την ανυπαρξία ζωής (Tannsjo, 2004,231), γιατί διασφαλίζει την βιωσιμότητα του πλανήτη, διαφορετικά κάθε προσπάθεια προόδου (τεχνολογικής, πολιτισμικής) θα ήταν μάταιη .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν υποθέσουμε ότι η αναπαραγωγική μας ελευθερία είναι απεριόριστη, έχουμε το δικαίωμα να φέρουμε στον κόσμο ότι είδους απογόνους θέλουμε με οποιεσδήποτε τεχνολογίες επιθυμούμε. Στηριζόμενη στην επιχειρηματολογία της Oneil, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα στην αναπαραγωγή το οποίο όλοι οι άνθρωποι έχουμε, περιορίζεται σημαντικά από σκέψεις που υπαγορεύονται από το καλό του παιδιού που πρόκειται να γεννηθεί και ειδικότερα από αξιώσεις οι οποίες σχετίζονται άμεσα με την βιολογική του σύσταση και την κοινωνική του ιστορία (Καλοκαιρινού, 2013).

Με την τελειοποίηση των νέων μεθόδων αναπαραγωγής άρχισε στον ευρωπαϊκό χώρο και στις ΗΠΑ η συζήτηση για το αν υπάρχει φυσικό δικαίωμα αναπαραγωγής (ή απόκτησης φυσικών απογόνων) του οποίου η άσκηση να δικαιολογεί την προσφυγή στις νέες μεθόδους τεχνητής αναπαραγωγής καθώς και τα όρια άσκησης του δικαιώματος αυτού έτσι ώστε να εφαρμόζονται αυτές οι μέθοδοι μόνο για λόγους π.χ. θεραπείας της στειρότητας και όχι άλλους λόγους (λ.χ.ευγονική πολιτική). Επίσης τέθηκε το ζήτημα της προστασίας των παιδιών που γεννιούνται με αυτές τις μεθόδους κυρίως σε περιπτώσεις συμμετοχικών διαδικασιών, όταν λ.χ. συμμετέχουν στην διαδικασία και άλλα πρόσωπα πλην του ζεύγους που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί (όπως στην περίπτωση του δότη ή της παρένθετης μητρότητας). Δύο τάσεις αναφέρονται στην κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος αναπαραγωγής. Κατά την προεξέχουσα στον Ευρωπαϊκό χώρο το δικαίωμα της αναπαραγωγής συνάγεται από το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και κατ' επέκταση από το δικαίωμα συνάψεων γάμου και ιδρύσεως οικογένειας. Στον Αγγλοσαξονικό χώρο η θεωρία δεν ασχολείται με την δυνατότητα θεωρητικής κατασκευής ενός δικαιώματος αλλά εστιάζει την προσοχή της στην ύπαρξη ελέγχων των δεδομένων επιστημονικών δυνατοτήτων. Στις ΗΠΑ το δικαίωμα αναπαραγωγής ή το δικαίωμα στην αυτόνομη αναπαραγωγή θεωρείται ότι συνάγεται από το δικαίωμα αυτοκαθορισμού (the right to

privacy) το οποίο προστατεύει τις δραστηριότητες του ατόμου με τις οποίες εκδηλώνει την ατομικότητα του.

Στην Γαλλία ο πρόσφατος γαλλικός νόμος σχετικά με την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ρυθμίζει εξαντλητικά τις προϋποθέσεις προσφυγής στις μεθόδους της χωρίς να αναφέρεται σε δικαιώματα. Στην Μεγάλη Βρετανία η δυνατότητα προσφυγής στις θεραπείες αναπαραγωγής δεν στηρίζεται σε κάποιο δικαίωμα αναπαραγωγής αλλά περιορίζεται από εκτιμήσεις σχετικά με το συμφέρον του παιδιού.

Η ελληνική συνταγματική θεωρία δεν έχει ασχοληθεί με τη θεμελίωση ενός ειδικού δικαιώματος αναπαραγωγής. Η απόφαση για την απόκτηση παιδιών ανήκει στον κατεξοχήν χώρο έκφρασης της προσωπικότητας. Στο Σύνταγμα προστατεύονται αφενός μεν ειδικά ορισμένες εκφάνσεις της προσωπικότητας και αφετέρου κατοχυρώνεται ένα γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Το άρθρο 21 του Συντάγματος προστατεύει την οικογένεια και το άρθρο 9 παρ. 1 των οικογενειακών σχέσεων γενικότερα. Αφού δεν προστατεύεται από κάποιο άρθρο αποκλειστικά ή ειδικά, το δικαίωμα στην αναπαραγωγή συνάγεται μόνο από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος το οποίο κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και από το οποίο προκύπτει η ελευθερία συνάψεως γάμου και ιδρύσεως οικογένειας.

Είναι βέβαια προφανές ότι παρόλο που οι αναπαραγωγικές τεχνολογίες χαιρετίσθηκαν ως μέγα επίτευγμα της ανθρωπότητας, γιατί βοηθάνε να αποκτήσουν παιδιά τα ζευγάρια εκείνα που έχουν δυσκολίες με τον φυσιολογικό τρόπο, ανεφύησαν πολλά προβλήματα καθώς η «ειδικοί» επισήμαναν τους κινδύνους από το τεχνολογικό επίτευγμα και όταν φάνηκαν πόσο σοβαρά ήσαν τα προβλήματα αυτά, τότε άρχισαν να ψηφίζονται Νόμοι όπως αυτός της προστασίας της παρένθετης μητρότητας που αναφέρθηκε.

Σοβαρό ηθικό και κοινωνικό πρόβλημα, που ανεφύη από την αρχή, ήταν η επέκταση της εξωσωματικής γονιμοποίησης σε δότες έξω από το ζευγάρι που

ήθελε να τεκνοποιήσει, δηλαδή η «ετερόλογη γονιμοποίηση». Τρεις είναι οι τύποι της:

A) Η γονιμοποίηση του ωαρίου της γυναίκας με σπερματοζώαριο όχι του συζύγου ή συντρόφου της.

B) Η γονιμοποίηση με το σπέρμα του συζύγου αλλά με ωάριο όχι της συζύγου ή συντρόφου του. Και

Γ) Η γονιμοποίηση να είναι με σπερματοζώαριο και ωάριο ξένα προς το ζευγάρι.

Στην Ελλάδα η κατάσταση στα έμβρυα που προκύπτουν από την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή είναι ανεξέλεγκτη διότι δεν υπάρχει οποιοσδήποτε έλεγχος. Πριν από δέκα χρόνια ψηφίστηκε ο πρώτος Νόμος για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και το 2005 ο δεύτερος. Για την εποπτεία εφαρμογής των δύο Νόμων και για τον έλεγχο της λειτουργίας των μονάδων γενετικής τεχνολογίας συγκροτήθηκε η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής. Η εν λόγω Αρχή αν και ξεκίνησε με τους καλύτερους οιωνούς έπεσε θύμα υποχρηματοδότησης, απαξίωσης από την Πολιτεία του έργου της και γραφειοκρατικών αγκυλώσεων, που δεν της επέτρεψε ουδέποτε να αποδώσει έργο. Σημειώνεται ότι δέκα χρόνια μετά την ψήφιση του πρώτου Νόμου ακόμη είναι ανέφικτη η αδειοδότηση των μονάδων ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και των τραπεζών κρουσυντήρησης των εμβρύων. Επίσης ποτέ δεν ξεκίνησε η εθνική καταγραφή των αποτελεσμάτων εξωσωματικής γονιμοποίησης σε εθνικό επίπεδο. Το κυριότερο όμως κοινωνικό- ηθικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε έχει σχέση με την παράνομη διακίνηση γεννητικού υλικού και την ανεξέλεγκτη δραστηριότητα κυκλωμάτων εμπορίου εμβρύων. (Παπαθανασόπουλος, 2010)

Συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν πολλά ζητήματα με τα οποία ερχόμαστε αντιμέτωποι στην αναπαραγωγική ηθική και οι βιοηθικιστές, που εργάζονται πάνω στο θέμα δικαιολογημένα μπορεί να αισθάνονται συναισθήματα φόβου, όταν στρέφουν το νου τους στον επόμενο αιώνα. Η γονιμοποίηση με κάποια από τις παραπάνω μεθόδους εγείρει πολλά ηθικά ζητήματα, τα οποία θα

πρέπει ν' αντιμετωπίζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται ο σεβασμός της ελευθερίας του ατόμου και του δικαιώματος της απόκτησης απογόνων με βάση τα δεδομένα της ιατρικής, της βιολογίας αλλά και των αρχών της βιοηθικής. Παρόλο που είναι λίγοι αυτοί που θέλουν ν' απορρίψουν συνολικά τη σημασία της βιολογικής συγγένειας παραμένει το ερώτημα πόσο μεγάλη σημασία πρέπει να της αποδίδεται. Τα πραγματικά δύσκολα ερωτήματα αναφέρονται στον τρόπο, που πρέπει να δίνουμε αξία στη βιολογική συγγένεια και στον τρόπο, που πρόκειται να σκιαγραφήσουμε τα πλαίσια της αναπαραγωγικής ελευθερίας. Η αναπαραγωγική ελευθερία είναι πολύ σημαντική, με δεδομένο το πόσο θεμελιώδης είναι η απόφαση του να κάνει κάποιος ή να μην κάνει παιδιά στην αίσθηση της αξιοπρέπειάς μας, στην ταυτότητά μας και στο νόημα της ζωής. (Little, 1996)

Συμπερασματικά θα λέγαμε, ότι εμείς ως κοινωνία, πρέπει να σκεφτούμε τα είδη των αναπαραγωγικών ευκαιριών, που σκοπεύουμε να προστατεύσουμε καθώς και τα πλαίσια στα οποία η βιολογική αναπαραγωγή αποκτά μια θεμελιώδη αξία, ώστε ν' αξίζει την ύψιστη προστασία μας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα ιατρικό «λάθος» που συνέβη σε αναπαραγωγικό κέντρο στην Αμερική, όπου εμφυτεύτηκαν γονιμοποιημένα ωάρια σε ζευγάρι, τα οποία προέρχονταν από άλλο ζευγάρι το οποίο και εκείνο την ίδια χρονική στιγμή βρισκόταν στο ίδιο κέντρο για εξωσωματική γονιμοποίηση και είχε ήδη διαθέσει το γενετικό του υλικό για την γονιμοποίηση. Το ιατρικό αυτό «λάθος» κατέληξε στην γέννηση ενός παιδιού που οι βιολογικοί του γονείς ήταν άλλοι από την μητέρα που το κυοφόρησε και σε μία δικαστική διαμάχη μεταξύ των βιολογικών και φερόμενων γονέων σχετικά με την πατρότητα του παιδιού αλλά και για ηθική αποζημίωση.

Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει ότι το DNA μας είναι η βάση της ύπαρξης μας για αυτό και οι γενετιστές θα πρέπει να παρακάμπτουν κάθε άλλο παράγοντα όταν διαχωρίζουν την βιολογική μητρότητα – πατρότητα.

ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το ερώτημα, αν ο άνθρωπος επιτρέπεται να κάνει κάθε τι που μπορεί, είναι παλαιό και απαντιέται μονομερώς άλλοτε προς την μία και άλλοτε προς την άλλη κατεύθυνση. Αλλά στην σύγχρονη γενετική τεχνολογία το ερώτημα τίθεται εκ νέου, με τρόπο διλληματικό. Οι συνέπειες βιοτεχνολογικών μεθόδων, δεν μπορούν να ορισθούν επιτρεπτές ή μη επιτρεπτές.

Καταβλήθηκε προσπάθεια να προβληθεί ο ιδιαίτερος προβληματισμός που μπορεί να προσλαμβάνει η ίση μεταχείριση όταν αγγίζει τον ευαίσθητο τομέα της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Η έρευνα έδειξε ότι οι ρυθμίσεις που ισχύουν οδηγούν σε αδιέξοδα τέτοια που η διακινδύνευση μίας λύσης να αποτελεί στην ουσία νομιμοποίηση του λάθους. Η τεχνητή γονιμοποίηση είναι και θα παραμείνει η εξαίρεση από τη φυσιολογική διαδικασία. Όσο και αν ο κανόνας *singularia non sunt extendenda*, - η εξαίρεση δεν πρέπει να επεκταθεί- διατηρεί την σοφία του, γιατί προφυλάσσει από την χρησιμοποίηση της αναλογίας και σε έκδηλη ανομοιότητα. (Παντελίδου,2008).

Αναμφισβήτητα η εξέλιξη των μεθόδων υποβοηθούμενης αναπαραγωγής στις σύγχρονες κοινωνίες έχει διευρύνει με τρόπο πρωτόγνωρο τις δυνατότητες άσκησης των επιμέρους δικαιωμάτων τα οποία πηγάζουν από το βασικό δικαίωμα στην αναπαραγωγή. Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι όλα τα παραπάνω δικαιώματα επιτρέπεται να ασκηθούν στην πράξη χωρίς περιορισμούς. Η κάθε κοινωνία και συνακόλουθα η κάθε έννομη τάξη αναγνωρίζει σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό τα επιμέρους αυτά δικαιώματα ανάλογα με τον ιδεολογικό της προσανατολισμό. Επομένως η αποδοχή ή η απόρριψη των επιμέρους δικαιωμάτων μέσα στα πλαίσια ενός νομικού συστήματος συνιστά ένα κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα.

Εκτός από την θετική ή αρνητική τοποθέτηση στα επιμέρους ζητήματα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, πολλές κοινωνίες επιλέγουν τη στάση της μη ρύθμισης της αποχής. Το προφανές μειονέκτημα της στάσης αυτής είναι ο κίνδυνος να δίνονται αποσπασματικές ή αντιφατικές λύσεις στα προβλήματα που η εφαρμογή της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής θέτει. Εκ πρώτης όψεως η στάση αυτή υπονοεί μία αποδοκιμασία αρχής για τις μεθόδους της

Ι.Υ.Α. και συνιστά ένα γενικό περιορισμό τον οποίο μία κοινωνία επιθυμεί να επιβάλει στα μέλη της. Μια εγγύτερη όμως προσέγγιση καταδεικνύει ότι η νομοθετική αποχή ευνοεί τη διαιώνιση των υφιστάμενων φυσικών και κοινωνικών ανισοτήτων, (Williams,487). Με απλά λόγια η νομοθετική απουσία λειτουργεί υπέρ των ατόμων που δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα στειρότητας και μπορούν να ασκούν τη φυσική αναπαραγωγική τους ικανότητα, ενώ στερεί από το υπογόνιμο άτομο την απόλαυση του δικού τους δικαιώματος στην αναπαραγωγή, θέτοντας σε τελική ανάλυση εμπόδιο στην αυτονομία μόνο των τελευταίων. Οι παραπάνω σκέψεις οδηγούν λογικά στο συμπέρασμα ότι η νομοθετική ρύθμιση των ζητημάτων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής είναι αναγκαίος όρος για την απρόσκοπτη άσκηση του δικαιώματος στην αναπαραγωγή αλλά και την αποφυγή της εμπορευματοποίησης του εμβρύου. Επιπλέον στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή η δικαϊκή ρύθμιση θα πρέπει να εξασφαλίζει εκτός από την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών (την οποία ισότητα διεκδικούν οι γυναίκες στην Νορβηγία) αλλά και των παιδιών φυσικής και υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, οικογενειών που προκύπτουν από φυσική αναπαραγωγή και οικογενειών που προκύπτουν από υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Πολύ σοβαρότερος είναι ο κίνδυνος να πληγεί τελικώς ΑΥΤΟΣ, που λόγω της συνταγματικής προστασίας της παιδικής ηλικίας (Συντ. 21 παρ. 1), αλλά όχι μόνον εξαιτίας αυτής, δικαιούται να απολαμβάνει την μεγαλύτερη φροντίδα μας, δηλ. ο ίδιος ο ανήλικος.

Ωστόσο, κλείνοντας θέτω τον προβληματισμό της αναγκαιότητας της ετερόλογης τουλάχιστον γονιμοποίησης, γιατί παρόλο που η ισότητα γόνιμων και υπογόνιμων ζευγαριών ήταν επιβεβλημένο να ρυθμιστεί νομοθετικά, η αυτονομία μας ως άτομα, ίσως να μην πραγματώνεται από την εγωιστική πλέον διάθεση για απόκτηση τέκνου με κάθε μέσο.

Ως προηγούμενο, αναφέρουν κάποιοι την υιοθεσία. Αλλά η υιοθεσία είναι γνήσια οικογενειακή – κοινωνική σχέση, που προϋποθέτει την βιολογική συγγένεια και δεν την καταργεί, δεν την θίγει και δεν την νοθεύει. Στην υιοθεσία υπάρχει υπέρβαση και όχι κατάργηση της φυσικής γονεϊκής σχέσεως.

Θέτω λοιπόν το καίριο ερώτημα « **για ποιό λόγο είναι τα παιδιά;**» . Η πιο σωστή και συνάμα απλή απάντηση είναι η εξής: **είναι για τους εαυτούς τους, ούτε για τους γονείς, ούτε για την κοινωνία.**

Βιβλιογραφία

1/ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Ανδρουλιδάκης, Κ. (2010). *Καντιανή Ηθική. Θεμελιώδη Ζητήματα και Προοπτικές*, Ιδεόγραμμα, Αθήνα.

Βιδάλης Τ. (2007). *Βιοδίκαιο: το πρόσωπο* , Σάκκουλας 2007, 179-184.

Βιδάλης Τ. (2003). *Η Συνταγματικότητα του Νόμου για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή*, Νομικό Βήμα, 51 : 852-840.

Δαμανάκη Μ. (2013). *Νομικά και Βιοηθικά διλήμματα στην παρένθετη μητρότητα, υπό τη σκοπιά της οικονομικής ανάλυσης του Δικαίου*, Ραδάμανθους, 2013,2014 : 17-22.

Ευαγγελίδου- Τσικρικά Φ. (2002). *Ζητήματα από τη βιολογική διάσπαση της μητρότητας*, Ελληνική Δικαιοσύνη, 43,2002:33-52.

Καράση Μ. (2004) *Η κρίση του οικογενειακού Δικαίου μετά τον Ν.3089/2002 για την «Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη αναπαραγωγή»*, Αρμενόπουλος, 2004 :1233-1247.

Καράση, Μ, *Το νέο σχέδιο νόμου για την «εφαρμογή των μεθόδων της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής*, Αρμενόπουλος, 2005, σελ. 831

Καράση, Μ, *Βιοτεχνολογία και δίκαιο, μία συμβολή στο « δίκαιο του Προσώπου»*, Ελληνική Δικαιοσύνη, 42 (2001), σελ. 1206

Κουνουγέρη –Μανωλεδάκη Ε. *Το δίκαιο ως εργαλείο κοινωνικού ελέγχου της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής*.

Παντελίδου, Κ, *Ίση μεταχείριση και ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή*, ΧρΙΔ 2009, 817

Σαλάππα, Α. Οι εγκληματολογικές διαστάσεις της εφαρμογής των νέων μεθόδων Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής (ΙΥΑ), Ποινική Δικαιοσύνη, 2008, σελ. 905-910.

Φουντεδάκη Κ (2007). *Η Νομοθετική οριοθέτηση του επιτρεπτού της ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και η σημασία της για την ιατρική ευθύνη*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστική ευθύνη (2007): 153-220.

2/ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Dodds, S, Jones, K. *Surrogacy and Autonomy*, 1998

Kant, I. (1785). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, μτφρ. Mary J. Gregor, στο Kant, *Practical Philosophy*, Cambridge University Press, Καίμπριτζ, 1996, 4: 387-463.

Kant, I. (1984). *Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των Ηθών*, Εισ. Μτφρ.-Σχόλ. Γ. Τζαβάρας, Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη, 1984

Kant, I. (2004). *Κριτική του πρακτικού λόγου*. (Εισαγωγή-Μετάφρ.-Παρατηρήσεις Μιχαήλ Δημητρακόπουλος), Αθήνα

Kant, I. (1963) 'Trans', in L. Infield (ed.) *Lectures on Ethics*, New York: Harper and Row.

Kates, Carol, A. *Reproductive Liberty and Overpopulation*, Environmental Values 13 : 51-79.2004

Korsgaard, C. M. (1996). *Creating the Kingdom of Ends*, Cambridge University Press, Cambridge.

Lotz, M, *Procreative Reasons-Relevance: on the Moral Significance of why we have children*, *Bioethics*, 23 November,2003, pp291-299.

Malek J. (2006). Identity, Harm, and the Ethical

MacKinnon, C. (1987) *Feminism Unmodified*, Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press

Palomera V. (2006) . *Πώς το δίκαιο επαναπροσδιορίζει την πατρότητα*, (μετάφραση Ευαγγελίας Τσώνη)

Svitnev, K, *Legal control of surrogacy*, International perspectives, in Schenker J: *Ethical Dilemmas in Assisted Reproductive Technologies*, p.154.

Stephen H, E. *Demographic implications of reproductive technologies*, *Population Research and Policy Review* 19: 301-315,2000.

O' Neill, O. (2011). *Αυτονομία και Εμπιστοσύνη στη Βιοηθική*, μτφρ. Θ. Δρίτσας, Εκδόσεις Αρσενίδη, Αθήνα.

Tannsjo, T, Why we ought to Accept the Repugnant Conclusion. In the *Repugnant Conclusion: Essays on Population*, ed.Jesper Ryberg and Torbjorn Tannsjo , 219-237, 2004. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic.

Tannsjo , 7-15,2004. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic,

Purdy,L, *Loving Future People*, *Health Care Ethics*, Canada, 313-329, 2000.

Parfik, D, *Overpopulation and the Quality of lufe. In the Repugnant Conclusion: Essays on Population Ethics*, ed.Jesper Ryberg and Torbjorn

Wood, A.W. (1999). *Kant's Ethical Thought*, Cambridge University Press, Cambridge.

ⁱ Άρθρο 2 παρ. 1, 7 παρ. 2, 106 παρ. 2 Συντ

ⁱⁱ Άρθρο 9 παρ. 1 εδαφ.β του Συντάγματος, « η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη΄

ⁱⁱⁱ Άρθρο 8 ΕΣΔΑ 1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

^{iv} Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα Α (ο.π.), σελ. 72

^v ΑντύπαςΚ, Ηθικά διλήμματα στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή – Δάνεια μήτρας, Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2004, 21(1), σελ. 87. Προσφυγή του Αβραάμ και της Σάρας σε δανεισμό μήτρας από τη δούλα Αγαρ προκειμένου να τεκνοποιήσουν.

^{vi} Αντίθετη πάντως είναι Coester-Waltjen, *Befruchtungs und Gentechnologie* σ.2320233, που προβαίνει σε διαφορετική στάθμιση συμφερόντων με την αιτιολογία ότι με τη διάθεση του γενετικού υλικού ακόμα δε και του εμβρύου της, η γυναίκα έχει με την βούληση της, απεκδυθεί κάθε δικαιώματος της να αναγνωρισθεί από το δικαστήριο ως νόμιμη μητέρα του παιδιού, που θα γεννήσει η κυοφόρος. Σημειώνεται ότι η άποψη αυτή είναι η κρατούσα στην γερμανική θεωρία.

^{vii} NoB 34.10.17